

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Универзитет "Св. Кирил и Методиј" Скопје
Правен факултет "Јустинијан Први" Скопје

**Сузбивање на трговијата со луѓе –
со посебен осврт врз
трговија со малолетни лица**

Кандидат:
Елена Иванова
бр. на досие : 121

Ментор:
Проф. д-р. Никола Тупанчески

Скопје
Јануари, 2011 година

Содржина

Вовед	5
I ДЕЛ	9
Поимно определување на трговијата со луѓе и трговијата со малолетни лица	9
1. Поим и дефиниции на трговија со луѓе, со посебен осврт на трговија со малолетни лица	9
2. Феноменолошки аспекти на трговијата со луѓе и малолетни лица.....	12
3. Етиологија на трговијата со луѓе и малолетни лица.....	15
II ДЕЛ	16
Меѓународни аспекти на трговијата со луѓе (посебно со малолетни лица) .	16
1. Меѓународниот карактер на трговијата со луѓе и трговијата со малолетни лица...	16
2. Меѓународни документи кои се однесуваат на сузбивањето на трговијата со луѓе и малолетни лица	17
2.1 Меѓународни документи кои се однесуваат на сузбивањето на трговијата со малолетни лица	20
3. За Протоколот од Палермо за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца.....	23
III ДЕЛ	27
Компаративен осврт	27
1. Трговијата со малолетни лица и трговијата со луѓе на Балканот	27
2. Сузбивање на трговијата со малолетни лица и трговијата со луѓе на Балканот ..	28
2.1 Србија.....	28
2.2 Црна Гора	31
2.3 Босна и Херцеговина	34
2.4 Албанија.....	36
IV ДЕЛ	39
Казненото законодавство на Република Македонија и сузбивањето на трговијата со луѓе	39
1. Развој на законското регулирање на трговијата со луѓе во Република Македонија	39

1.1 Сузбивањето на трговијата со луѓе и со малолетни лица низ Македонското кривично законодавство од осамостојувањето до измените и дополнувањата на Кривичниот законик од 2009 година	40
2. Сузбивање на трговијата со луѓе во Република Македонија	46
2.1 Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција	46
2.2 Националната Стратегија и Акциски план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2009-2012.....	48
2.3 Акциски план за борба против трговија со деца 2009-2012	50
V ДЕЛ	53
Видови на трговија со малолетни лица и трговијата со малолетни лица во Република Македонија	53
1. Видови и начини на вршење на трговијата со малолетни лица	53
2. Трговијата со малолетни лица наспроти трговијата со луѓе во РМ во бројки	57
2. Невладина ангажираност околу сузбивањето на овој криминалитет на нашите простори	59
3. Процесуирани случаи на трговија со малолетни лица на нашата територија	62
4. Земјотресот во Хаити – идеална прилика на трговците со малолетни лица, случај на трговија со малолетни лица од меѓународната практика	65
Заклучок	68
Користена литература	71

"Трговијата со луѓе значи регрутирање, транспортирање, трансфер, засолнување или прифаќање на лица, по пат на закана или со употреба на сила и други форми на принуда, или киднапирање, измама, залажување или со употреба на моќ или состојба на немоќ или со давање или примање на пари или корист, заради постигнување на согласност на некое лице кое има контрола над друго лице заради потребите на експлоатација. Експлоатацијата, во најмала рака, како минимум ја опфаќа експлоатацијата на проституацијата на други лица или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа или принудни услуги, ропство или практики слични на ропство, слугување или вадење на органи."

(Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, United Nations, Palermo, 2000)

Вовед

Научно – технолошкиот развој и големите цивилизациски достигнувања во животот на човекот придонесоа за хуманизација на меѓучовечките односи, манифестирана преку сè поголемата афирмација на заштитата на правата и слободите на човекот. Се постигна продлабочување и продуховување на слободата на луѓето, сексуална револуција и надминување на "примитивните" табуа и патријархални сфаќања во поглед на сексуалната активност на единката. Целокупниот развој на општеството се чини во името на човекот. Свкупниот напредок именуван како "глобализација", се води во насока на ослободување на личноста, создавање на материјална благосостојба, повисок степен на безбедност и сигурност. Дваесеттиот век е период во кој човештвото ја достигнува сопствената кулминација на полето на научни, политички, техничко-технолошки и социо-културни достигнувања, со цел либерализација на човековата мисла и волја од сите облици на зависност, потчинетост, угнетувања, експлоатација и ограничувања, заради ослободување на творечката личност - недискриминирана, рамноправна и еднаква.

Сепак, општеството само по себе никогаш не познавало ниту пак некогаш ќе познава еднонасочен и неусловен прогрес. Ваквите промени и движења носат позитивни резултати со нивното имплементирање во општеството, меѓутоа оставаат и негативни последици манифестирани преку социопатолошките појави, девијациите и криминалитетот.

Човекот со своите биолошки и психолошки predispozicii не е во состојба да се прилагоди себе си така лесно, брзо и едноставно на современиот напредок. Се чувствува хендикепиран пред предизвикот за адаптација со достигнувањата на денешницата. Неуспехот во "себепронаоѓањето" во молскавичните промени, произведува напнатост и фрустрации кои со тек на време се трансформираат во разни видови на агресии. Кај човекот се буди несигурноста, чувството на загрозеност од околината и страв, кои се канализираат во социопатски и социо – патолошки однесувања или во повлекување во себе. "Затоа велиме дека современиот човек е страдалник на сопствениот придонес во развојот."¹

¹ Арнаудовски, проф. д-р Љупчо, Стојановски, проф. д-р Трпе, Трговија со луѓе-криминалитет, Скопје: Скенпоинт –Скопје, 2002 година, стр.20

Либерализацијата на сфаќањата и односите, ослободувањето на сексуалноста од стегите на примитивизмот и традиционалноста доведува до рапиден пораст на проституцијата како социо-патолошка појава, која нужно ја стимулира и појавата на криминалитетот *трговија со луѓе*. Ако проституцијата се именува како "најстариот занает", тогаш трговијата со луѓе би се именувала како најстар и најтежок облик на криминалитет врзан за сексуалноста. Овие две појави секогаш се поврзуваат при нивното разгледување и при утврдувањето на нивните етиолошки и феноменолошки карактеристики. Сепак, од круциелно значење е тоа што со етапниот, но брз, развој на општеството, доаѓа и до обременување на она што значи трговија со луѓе и што претставува истата. Нејзино подведување, единствено, под – продавање на женското тело заради вршење на сексуални услуги, и поставување во корелација само со проституцијата, е оскудно за поимното определување на овој криминалитет. Неминовен факт е дека жените овде се најчести жртви и тоа токму заради продавање на нивното тело, сепак поновите дефинирања на овој поим, ажурирани со развитокот на криминалитетот воопшто, упатуваат на цела палета на цели поради кои се врши трговијата со луѓе: тргување со луѓе заради искористување на нивната работна сила, заради слугување, заради вадење на човечки органи и нивни продавање и препродавање и сл. Овде лежи и потребата од разграничување на две различни, одвоено инкриминирани, кривични дела, трговија со луѓе и посредување во вршење проституција.

Посебно загрижувачка е појавата на една нова димензија на трговијата со луѓе – трговија со малолетни лица. Децата, покрај жените, во меѓународните документи, се почесто добиваат статус на "посебно заштитени лица" што, со оглед на насоката во која се развива овој криминалитет, е и повеќе од оправдано. Со малолетните лица неретко се тргува и за сексуална експлоатација, особено со помладите и постарите малолетни девојки. Но најголемата трговија со малолетни лица се врши заради искористување на т.н "детски труд", а во поново време сè почесто и заради тргување со органи. Ваквата појава е широко распространета низ светот. Познати ни се и мноштво случаи во кои искористувајќи ги глобалните елементарни неприлики се тргува со малолетните лица. Воопшто, користењето на туѓата несреќа, а исто така и на туѓата сиромаштијата, гладот, ропскиот или сличен статус, со цел акумулација на капиталот, не е нова појава. Методите на експлоатација биле различни, а во

пооделни етапи на развојот на човештвото се разгледувани и како легални. Жртвите на злоупотреба и експлоатирање биле, и понатаму се, лица од различна возраст, од двата пола, првенствено од женскиот. За жал, денес тоа сè почесто се децата. Една од најопасните форми на злоупотреба и експлоатирање на децата е секако тргувањето со нив од разновидни побуди.

Гледано од страна на практиката во поглед на сузбивањето на трговијата со луѓе, кај нас и во светот, темната бројка на овој криминалитет е огромна, посебно во нашата земја. Токму овде се пројавува и мојот интерес и на еден начин, научната оправданост, за обработка на оваа тема. Пропустот кој секојдневно се прави во поглед на сузбивањето на трговијата како со полнолетни лица така и со малолетните, не би можел да се препише на законската регулатива. Пропустите кои ги имаше нашиот Кривичен законик околу имплементацијата на оваа појава се надминати со измените кои ги претрпе истиот во изминативе години. Сепак, реално, постои бавност во применувањето на новините од реформите на КЗ, проследено со недоволна разработка на одредбите кои се однесуваат за овие кривични дела. Проблем постои и во поглед на превенирањето, во насетувањето на опасноста, која би била значаен индикатор за потребата од активирање на мноштво механизми. Од овие причини, од коалицијата "Сите за правично судење" потенцираат дека за надминување на овој проблем е потребна заедничка усилба од повеќе актери, што е повеќе од точно. Иако, паралелно, со подобрената законската регулатива, се зборува и за нејзиното недоволно или неадекватно имплементирање во пракса, самиот факт дека е превземено нешто кое веќе започна да ги покажува своите први резултати, е доста голем чекор за држава како нашата. Потребата од законското раздвојување на делото трговија со малолетни лица, од онаа со полнолетните е повеќе од оправдана, а и во согласност со меѓународните стандарди. Децата се посебна категорија лица, многу почувствителни од возрасните, со помала свесност за последиците од делата кои ги прават, полесно заводливи и согласно тоа многу полесно стануваат жртви, па неопходен е и различниот третман кон сторителите на наведеното дело. Согласно фактот, дека трговијата со малолетни лица претставува релативно нова инкриминација во КЗ, реално постои потреба од нејзино подробно изучување како и нејзино одвоено разгледување од трговијата со луѓе. Во прилог говори и фактот што во 9 од 10 случаи на трговија

со луѓе во 2008 како жртви се јавуваат малолетни лица, државјани на Македонија (Годишен Извештај на Национална Комисија за борба против трговија со луѓе, стр 4,5). Овде се отвора предизвикот за разработка на оваа тема, преку правење на паралела меѓу трговијата со малолетни лица и трговијата со луѓе (поточно со полнолетни лица) во насока на сузбивањето на овие две дела, на нашата територија поконкретно.

Притоа, во поглед на методологијата која ќе биде употребена, со оглед на тоа што се работи за криминалитет стар скоро исто колку и самото човештво, при разработката на темата е неизбежно користењето на **историскиот метод**. При анализа на предностите и слабостите на казнената регулатива и правилата на казнената постапка и каков одраз има сето тоа врз егзистенцијата на луѓето денес и нивната сигурност од сторителите на овој криминалитет, а и од самите себе, ќе биде употребен **социолошкиот метод**. **Case–study методот** ќе биде употребен за разгледување и анализирање на практични примери и нивното подведување под законските норми. Неминовна е и употребата на **компаративниот метод**, за споредување на домашната практика и регулатива, со онаа на соседите и останатите земји во Европа и во светот, како и при разгледување на усогласеноста на домашните акти со меѓународните. **Аналитичкиот метод** ќе биде употребен во текот на изработка на целиот труд. **Дијалектичкиот метод** ќе биде употребен при внесување на објективност во темата, при разгледување на можностите за превенција и сузбивање на овој криминалитет.

I ДЕЛ

Поимно определување на трговијата со луѓе и трговијата со малолетни лица

1. Поим и дефиниции на трговија со луѓе, со посебен осврт на трговија со малолетни лица

"Ако сте примамени во друга држава со ветувања за добра работа и подобар живот, но наместо тоа сте присилени на проституција и принудна работа, ако треба да молчите за тоа, бидејќи вам или на вашето семејство ви се закануваат, без сомнение сте жртви на трговија со луѓе "

Joy Ngozi Ezeilo,
специјален известувач на ООН за трговија со луѓе

Трговијата со луѓе, или неретко именувана како трговија со бело робје, е криминалитет со историска димензија. Се јавува во сите етапи од развојот на општеството, модификувајќи се и адаптирајќи се кон постојните услови.

Во стариот и средниот век се јавува во форма на поробување на жените во војни и таквиот плен од завојувачките походи бил “на услуга на војските и војниците, но и терани во ропство заради продавање на јавните куќи што ги држела државата”.² Тесната поврзаност на трговијата со луѓе со проституцијата упатува и на една друга форма на трговија со луѓе позната под името – храмска или световна проститиција, појавена во третиот век од нашата ера, развиена од страна на црквата под изговор дека се врши во чест на боговите, изразувајќи ја на тој начин огромната преданост кон нив. Носејќи огромни приходи, овој вид на проституција, кој претставува предворје на трговијата со луѓе, го надминува раниот период од робовладетелското општество и го следи и натамошниот развој на општеството, притоа разграничувајќи се во свои понапредни облици.³

² Арнаудовски, Стојановски, Трговија со луѓе-криминалитет, стр. 85

³ Подетално - Арнаудовски, проф. д-р Љупчо, Предавања по социјална патологија, Скопје, 1983 стр.306,307

Поимното дефинирање на појавата трговија со луѓе го следи трендот на сопственото збогатување. Паралелно со развивањето на начините на остварувањето на трговијата со луѓе и целите поради кои истата се прави, доаѓа и до продлабочување на теоретизирањето околу она што претставува појавата, нејзините карактеристики и причинители. Се продлабочуваат и изменуваат и постојните дефиниции и законски дескрипции. Она што претставувала терминологијата "трговија со луѓе" во меѓународните договори и конвенции во раните години на дваесетиот век, денес дополнително е развиено во посебен меѓународно правен режим. При дефинирање на оваа појава, неминовно е за појдовна точка да бидат земени меѓународните акти, кои дополнувајќи ја постојано содржината на овој поим, согласно новите сознанија за неа, ги одредуваат основните нејзини елементи. Од нив се гледа дека при дефинирањето, секогаш се тргнува од поимот ропство, кој по својата содржина е поширок и во себе ја инкорпорира трговијата со луѓе. "Трговијата со луѓе првенствено претставува сериозно кршење на основните човечки права и слободи, особено правото да не се биде во ропски однос или ропска потчинетост, право на слобода и безбедност на личноста, забрана на суровиот и нехуман третман и слобода на движење."⁴

Во оваа насока, со Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца – Anti trafficking Protocol – од 2000-та година, за првпат е постигната заедничка дефиниција која се однесува на овој криминалитет. Во овој протокол, трговијата со луѓе е разгледувана како современа форма на ропство која вклучува многу активности, како регрутирање, транспорт, трансфер, засолнување и прием на лица, притоа користејќи се со мноштво на средства на принуда – закана, употреба на сила, киднапирање, измама, залажување, употреба на моќ или состојба на немоќ и сл., заради разнолики намени (проституција, сексуална експлоатација, принудна работа или услуги, ропство, слугување, вадење на органи и сл.).⁵ За Протоколот, подетално подолу.

⁴ Данаилов, Владимир, Трговија со луѓе – криминален бизнис со робовладетелски лик, Меѓународна организација за миграции мисија во Скопје, Скопје, 2001, стр 1

⁵ Согласно чл. 3 од Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и деца, усвоен со Резолуцијата А/РЕС/55/25 од 15.11.2000 година, на 55-тата седница на Генералното собрание на ОН. Република Македонија го потпиша овој Протокол, со кој седополнува Конвенцијата против меѓународниот организиран криминал, на 14 декември

Под поимот трговија со луѓе се подразбира една од формите на транснационален организиран криминал кој се состои од противправно остварување на економска или друг вид корист од продажба на мигранти, која се остварува по пат на закана, врбување, транспорт, криење, преселување од едно во друго место и сл., од страна на посредниците, како и разни видови на нивната експлоатација од страна на оние кои ги држат во одредена зависност и потчинетост.⁶

Кога се зборува и пишува за трговијата со луѓе, дел од авторите се приклучуваат кон нејзино поврзување со илегалната миграција и криумчарењето мигранти, додека друг дел кон проституцијата и посредувањето при нејзиното вршење. Трговијата со луѓе е многу повеќе од тоа, а проблематиката тргување со малолетни лица, како облик, е многу почувствителна, и потребата за нејзина теоретска разработка е огромна (особено по донесувањето на мноштво меѓународни акти од оваа област кои сè уште имаат проблеми да го пронајдат своето место во практиката).

Трговијата со малолетници е индустрија во развој. Експлоатацијата на деца е уште повеќе изразена и вклучува секс туризам, порнографија и ширење на порнографски слики преку интернет и светската глобална мрежа. Експлоатацијата на деца во рамки на проституција, детска порнографија и слични активности претставува исклучително распространет вид на насилство во кој секоја година се вклучуваат околу милион деца кои се принудуваат, киднапираат, продаваат и по пат на измама се вклучуваат во овие активности.⁷ Продавањето на деца е особено изразена појава во сиромашните земји и повеќедетните семејства. Понекогаш родителите се измамани од криминалци дека можат да му обезбедат убав живот на детето во некоја подалечна земја, но таквите деца завршуваат или присилени да се омажат (купени невести) или умираат поради вадење на некој витален орган од телото, продаден од криминалната организација за големи пари на некој богаташ, кому трансплатацијата му претставувала единствена можност за продолжување на животот. Во оваа насока, од неодамна, е оформена и една специфична

2000 година. Во таа насока, Владата почна да презема практични мерки, како што се формирањето на Комисијата за сузбивање на трговијата со луѓе на 27 февруари 2001 година.

⁶ Сулејманов, проф. д-р Зоран, Криминологија, Скопје: Графос, Скопје, 2007, стр.147;

⁷ Наведено според: Насилје над децом – Студија Генералног секретара Уједињених нација, Организација Уједињених нација, Београд, 2007, стр. 10, 20;

криминална група која се занимава со трговија со малолетници, именувана како "беби - мафија"⁸

Поимното определување на трговијата со малолетни лица и трговијата со луѓе во целост, е само иницијален дел на она што треба да претставува борбата против овој криминалитет, заштитата од него и неговото сузбивање. Неопходна е негова теоретска разработка, сепак многу понеопходна е активноста која се презема и треба да се презема од страна на сите фактори на општествената организација. Трговијата со луѓе воопшто е криминалитет во кој организаторите се стекнуваат со енормно високи профити, особено поради фактот што на овој криминалитет тие надоврзуваат низа други криминални активности, како што се перењето пари, тргувањето со дрога и сл. кои им носат моќ, а пред се богатство. Токму ваквата карактеристика, потребата да се откријат повеќе сегменти, групи и келии, го прави тежок за откривање, превенирање и сузбивање. Трговијата со луѓе е олеснета поради проодните граници и напредните комуникациски технологии, доби значителен меѓународен обем и стана многу профитабилна. За разлика од дрогата и оружјето, луѓето можат да бидат „продавани“ повеќе пати. Отварањето на азиските пазари, падот на Советскиот Сојуз и распадот на поранешна Југославија придонесоа за ваквата глобализација на овој криминалитет.

2. Феноменолошки аспекти на трговијата со луѓе и малолетни лица

Историската димензија на тргувањето со лица придонела да, покрај застапеноста на трговијата со луѓе како криминалитет низ целокупниот развој на општеството, истиот и се модификува согласно, и во зависност, од општествените и економски односи кои владееле. Денес, најчест појавен облик на овој криминалитет е – *трговијата на жени заради присилна проституција*, почетно именувана како трговија со бело робје. "Во современото општество, како резултат на сексуалната искомерцијализираност во сите аспекти на животот, овој облик на трговија со луѓе претставува искористување на жената преку проституција, присилна проституција и други

⁸ Подетално подолу во делот за видови и начини на вршење на трговијата со малолетни лица;

слични форми на криминал."⁹ Многу автори укажуваат на тесната поврзаност која постои меѓу проституцијата и трговијата со луѓе и фактот што проституцијата, на еден начин, ја стимулира истата. Токму поради тоа, и се нагласува дека истата и не треба да се легализира.¹⁰ Сиромаштијата ја изродува проституцијата меѓу невработените млади жени, па легализирајќи ја може да се решат единствено некои проблем од санитарен и хигиенски карактер, за кои многу се зборува на глобално ниво, меѓутоа нема да придонесат да се сузбие присилната проституција, напротив.¹¹ Жените од некои земји се примамуваат да ја напуштат сопствената земја и завршуваат како жртви на сексуалната индустрија во странство. Некои земји се јавуваат единствено како земји на транзит, преку кои се превезуваат жртвите, а многу други земји примаат странски државјанки кои станале жртви на сексуална експлоатација.¹²

Доста застапен облик на трговија со луѓе, и многу "помодерен" е *трговијата со органи*. Во изминативе 50 години, стручноста на хирурзите во областа на пресадување на органи расте заедно со брзиот развој на медицината и технологијата. Пресадувањето овозможува продолжување на животот на луѓето со години и токму успехот на ова поле создава зголемена побарувачка на човечки органи која ја надминува понудата на истите. Тука се активира нелегалната трговија со органи практикувана од криминални групи. Тие, откривајќи ја таа диспропорционалност која постои меѓу понудата и побарувачката, вршат постојан притисок врз сиромашните луѓе да ги продадат своите органи за пари (како на пр. продавање на еден бубрег, бидејќи може да се преживее само со еден).¹³

Во овој труд, посебно ќе биде разгледана *трговијата со малолетни лица*, со своите појавни облици: *трговијата со бебиња*, *трговија со деца заради илегално посвојување*, *трговијата со малолетни лица заради сексуална злоупотреба* и *трговија со малолетни лица заради трудова експлоатација*.

⁹ Биљали, проф. д-р Аслан, Меѓународните и националните аспекти на трговијата со жени и нејзината поврзаност со проблемот на проституцијата, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година, стр.6;

¹⁰ *ibid*, стр.13-16;

¹¹ Жртвите полесно ќе потпаѓаат под влијание, полесно ќе се доведуваат до заблуда за "решавање" на своите проблеми и полесно ќе станат плен на креаторите на овој организиран криминал. Меѓутоа, играјќи ја улогата на "клучна, но последна алка во овој синцир", ќе ја запознаат само темната страна од ваквата професија, која им носи физичка и психичка болка;

¹² <http://www.interpol.int/public/thb/women/default.asp>;

¹³ Подетално Нухија, Беким, Трговија со човечки органи, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година, стр.193-204;

Анализирајќи ги пак профилите на сторителите на овие кривични дела, се доаѓа до заклучокот дека, главно, се издиференцирале два типа сторители: оние кои ги наоѓаат, врбуваат и ги превезуваат жртвите до други корисници, и сопственици на "агенции", бордели, кафани, угостителски објекти....односно лица кои ги купуваат жртвите за свои потреби¹⁴. Сепак, при вршењето на кривичните дејствија се јавуваат различни профили на сторители¹⁵. Сторителите, скоро секогаш, се членови на организирани криминални групи, од што и произлегува систематизацијата на трговијата со луѓе во рамките на организираниот криминал. Се работи за "структурална група од три или повеќе лица која постои одреден временски период и дејствува во согласност со цел за извршување на едно или повеќе сериозни кривични дела или прекршувања, со цел директно или индиректно да се стекнат со финансиска или друга материјална корист"¹⁶.

Во глобалната мрежа на трговија со луѓе, Македонија најчесто е транзитна земја, иако во еден неодамнешен извештај на американскиот Стејт Депармент, Македонија се јавува и во листата на земји кои важат за дестинации, како и за земја од која потекнуваат жртвите на трговијата со луѓе. Во извештаите на Стејт Депарментот, земјите се оценуваат според Тиер класификацијата за нивните напори во справувањето со трговијата со луѓе. Во извештајот на Стејт Депарментот, од 2009 та година, Македонија е ставена во Тиер 1 групата, што значи дека земјата се усогласува со минималните пропишани стандарди за искоренувањето на трговијата со луѓе¹⁷. Во останатите групи (Тиер 2, Тиер 2 листата на набљудување и Тиер 3) се наоѓаат земјите кои во целост не ги исполнуваат минималните стандарди но работат во таа насока, или пак земји кои воопшто не ги исполнуваат стандардите.

Причините поради кои доаѓа до тргување со лица се разновидни. Од таму се раѓаат и разновидни и понови облици на овој криминалитет. Поради тоа, неопходно е перманентно следење на сите појавни облици, старите и новите карактеристики на појавата, за да може да дојде до нејзино препознавање и разоткривање.

¹⁴ Види: Арнаудовски, Стојановски, Трговија со луѓе-криминалитет, стр.98;

¹⁵ Инвеститори кои вложуваат средства и ја надгледуваат операцијата, врбувачи во домицилните земји на жртвите, транспортери, корумпирани јавни службеници кои овозможуваат нелегален влез и излез, доушници кои прибираат податоци за надзор над границата, водичи и слично.

¹⁶ Convention against transnational organized crime, United Nations, 2000;

¹⁷ Human Rights Report: Macedonia, U.S Department of State, 2009;

3. Етиологија на трговијата со луѓе и малолетни лица

Во воведниот дел беше спомнато влијанието на брзиот економски, технолошки... развој врз појавата на овој криминалитет. Се спомена и дека глобализацијата и интернационализацијата се клучните негови двигатели и дека отварањето на границите, либерализацијата на премините само ја отежнува примарната контрола и го отежнува полето на сузбивањето. "Некои од производите на глобализацијата, како што е тоа случај со превезување, неограничени начини на комуникација, интернет и добро развиените маркетиншки и рекламни мрежи, исто така директно ја разгоруваат трговијата со луѓе."¹⁸

Сепак, едни од круциелните фактори кои ја поттикнуваат трговијата се економските. Сиромаштијата и невработеноста се основните економски проблеми кои директно ја погодуваат популацијата на една држава. Ниските примања, "легалната" експлоатација на трудот, поделбата на населението на богати и сиромашни ги наведува луѓето да мигрираат по работа, станувајќи така лесен плен на трговците со луѓе, особено младите девојки и жени на кои им се ветуваат добри примања за работа во некои гостилници, кафулиња во странство, им се одземаат патните исправи, за подоцна да бидат продавани и препродавани за искористување на сексуални услуги. Тука како коренити фактори се јавуваат и дискриминацијата и половите злоупотреби кои можат да се јават првенствено во домаќинството и во семејствата.¹⁹

Во ендегените фактори, треба да се изврши разграничување на фактори кои се јавуваат на страна на сторителите на овој криминалитет и на страната на жртвите, поточно на членовите на специфични ранливи групи лица, бидејќи тие често, лекомислено, самите свесно стануваат жртви. Сторителите се впуштаат во тргување со лица најчесто од желба за пари, моќ, желба да се контролира некој друг што е во негова подредена положба, да се управува со нечиј туѓ живот. Во поглед на тргувањето со малолетни лица, истото се врши најчесто за експлоатација на детскиот труд. Сторителите сакаат да ги наведат децата да питачат за нив, па многу често и ги осакатуваат со цел да предизвикаат сожалување кај случајните минувачи. Жртвите, пак, се

¹⁸ Шасивари, Јетон, Фактори на трговијата со луѓе, особено со жени, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година, стр 158;

¹⁹ Подетално – *ibid*, стр.160;

измамувани со лажни ветувања, придобивани се од страна на врбувачите со вредни подароци и слично. Сепак, практиката покажала дека тоа најчесто успева кај лица со пониско образование, лица кои се сиромашни. Се испоставува дека тие се полесно заводливи, немарни се, неуки и стануваат полесен плен. Кога станува збор за трговијата со луѓе раширена на просторот на Балканот, одредени автори како фактори кои придонесуваат да Балканот биде "раферентен случај на трговија со луѓе"²⁰ ги наведуваат: *премиот од транзиција до слободна пазарна економија, отворањето на границите, постоењето на развиен "црн пазар" и секако, војните во поранешна Југославија.*

Како последици на овој криминалитет се јавуваат дестабилизација на општеството, пораст на економскиот криминалитет, економска и демографска дестабилизација и слично. Меѓутоа, најголемите последици ги чувствува самата жртва и нејзините најблиски: повреда на достоинството, честа, угледот, срам, неспособност за ресоцијализација, истрауматизираност и други здравствени проблеми кои можат да резултираат и со смрт на жртвата.

II ДЕЛ

Меѓународни аспекти на трговијата со луѓе (посебно со малолетни лица)

1. Меѓународниот карактер на трговијата со луѓе и трговијата со малолетни лица

Од погоре наведеното, можеме да извлечеме заклучок дека трговијата со луѓе е проблем со интернационални размери. Борбата во сузбивањето на овој криминалитет не може да се врами само во границите на една држава. Истата задолжително се рефлектира, најмалку, во соседните земји, а и пошироко. Токму од тие причини, неопходна е усогласеност на стратегиите во поглед на превенцијата и сузбивањето, во поглед на законодавствата и буквално на целиот тој феномен трговија со луѓе - што истиот претставува и како треба да биде третиран. Од тука и денешниот интерес на меѓународната заедница,

²⁰ Милошевска, Тања, Безбедносни аспекти на трговијата со луѓе во Југоисточна Европа, Институт за одбранбени и мировни студии, Филозофски факултет, стр. 3-4;

третирајќи ја ваквата трговија како сериозна форма на организиран криминал, кривично да се забрани и на единствен начин да се превенира, сузбива и казнува во сите земји. За таа цел, се изготвени мноштво на документи кои формираат унифицирана правна рамка за поефикасна и поорганизирана борба. "Водечката улога во спречувањето на овој феномен ја презема меѓународната заедница, со промовирање институции-лидери и тоа: во однос на легислативата – Организацијата на Обединетите Нации (ООН), Советот на Европа (СЕ), Организацијата за безбедност и соработка на Европа (ОБСЕ), Меѓународната организација за миграција (ИОМ), Агенцијата за меѓународен развој на САД (УСАИД), Меѓународниот центар за развој на миграциона политика (ИЦМПД) и други, политичко- безбедносни: Североатланската Алијанса (НАТО), ОБСЕ, Европската Унија (ЕУ), Пактот за стабилност, Меѓународниот програм за криминални истраги (ИЦИТАП), Регионалниот центар за борба против прекуграничниот криминал на Иницијативата за соработка во Југоисточна Европа (СЕЦИ) и други, економски: ЕУ, Светската трговска организација (СТО) и други."²¹ Паралелно со нив постојат и регионални центри преку кои се имплементираат стратегиите и програмите за сузбивање на трговијата со луѓе. Сепак, огромната улога во борбата против трговијата на невладините организации води кон тоа да постои потреба и од нивно меѓународно вмрежување за постигнување на подобри резултати особено во областа на заштитата и социјално реинтегративните програми.²²

2. Меѓународни документи кои се однесуваат на сузбивањето на трговијата со луѓе и малолетни лица

На меѓународно ниво, постои голем интерес за заштита на жената, како специфична жртва. Во прв план, се изготвувани документи кои ја обликуваат трговијата со луѓе исклучиво како трговија со жени. Во 1904, од страна на земјите кои подоцна ја чинат Лигата на Народите, е склучен *Меѓународен договор за сузбивање на трговијата со бело робје*²³, кој (согласно член 1 од

²¹ Стојановски, проф. д-р Трпе, Трговија со луѓе, Македонска ревија за казнено право и криминологија- седмо редовно советување на тема:10 години од примена на Кривичниот законик на Република Македонија, Охрид, 2006 година, стр.375;

²² Подетално Данаилов, Трговија со луѓе-криминален бизнис со робовладетелски лик,стр.52-53

²³ International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic, League of Nations Treaty Series, vol. I, No. 11, p. 83, Paris, 1904, достапен на <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/whiteslavetraffic1904.html>;

договорот) се однесува за жени и девојки кои се пренесуваат во странство од неморални причини²⁴. Шест години подоцна, во мај 1910 година, е донесена *Меѓународна конвенција за сузбивање на трговијата со бело робје*²⁵. Како што е наведено во самата Конвенција, истата е донесена поради копнеж да се превземат што е можно поефикасни чекори за сузбивање на трговијата позната како "White Slave Traffic".²⁶ Овие два меѓународни акта подоцна потпаѓаат под т.н Treaty Series, односно група на договори во рамките на Лигата на Народите, кои се однесуваат за оваа материја²⁷. Во 1921 година Лигата на Народите ја донесуваат и *Конвенцијата за сузбивање на трговијата со жени и деца*²⁸. Преку овие меѓународни акти се гледа растењето на потребата од заштита на сите малолетни лица, и нивно подведување под посебен третман, различен од оној кај полнолетните жртви, како и потребата од посебно третирање на лицата кои се јавуваат како трговци со малолетни лица. Во 1933 година Лигата на Народите ја носи и *Конвенцијата за сузбивање на трговијата со возрасни жени*²⁹, а во 1947 година е донесен Протокол за дополнување на Конвенцијата за сузбивање на трговијата со жени и деца од 1921 година, и на Конвенцијата за сузбивање на трговијата со возрасни жени од 1933 година, со која досегашните функции и овластувања од оваа област се префрлаат на Обединетите Нации.

²⁴ Од причини што се прави разлика на жени и девојки, можеме да заклучиме дека овој договор е еден вид зачеток на она што подоцна претставува разликување на трговија со малолетни и трговија со полнолетни лица;

²⁵ International Convention for the Suppression of the "White Slave Traffic", League of Nations Treaty Series, vol. VIII, p. 278, Paris, 1910, достапна на <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/whiteslavetraffic1910.html>;

²⁶ Во оваа Конвенција веќе и се прави погоре споменатото разграничување на полнолетни и малолетни жртви. Во Конвенцијата јасно се нагласува дека секој оној кој со цел да ги задоволи побудите на друг, од неморални причини, ќе набави, заведе или одведе жена или малолетна девојка, дури и со нејзина согласност, ќе биде казнет, и покрај тоа што различни дејствија кои го чинат злосторството биле превземени на териториите на различни држави, што јасно укажува на интернационалниот карактер на трговијата со луѓе (според Конвенцијата, со жени и малолетни девојки);

²⁷ Од страна на Обединетите Нации во 1949 година донесен е и Протокол за изменување и дополнување на претходно наведените акти;

²⁸ International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children, League of Nations, 1921, достапна на <http://www.vilp.de/Enpdf/e158.pdf>, истата е еден вид дополнување и измена на сè што е сторено на ова поле дотогаш, и се однесува и на земјите кои не зеле учество во претходно склучениот Договор и донесена Конвенција. Клучна измена која е воведена со оваа Конвенција е тоа што е проширен објектот на заштита. Веќе не се однесува само на жени и малолетни девојки, туку ги штити сите деца (независно од полот). Се врши и измена на Финалниот Протокол од Конвенцијата од 1910 година, со тоа што, таму, под точка Б, како границата за разграничување на малолетни и полнолетни девојки беше наведена возраста од дваесет години. Тука, во Конвенцијата од 1921 е поместена на возраст до дваесет и една година;

²⁹ International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age, League of Nations, 1933, достапна на <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/women-traffic.html>;

Во 1949 година е донесена Конвенцијата за забрана на трговија со луѓе и искористување на други за проституција³⁰ од страна на Обединетите Нации, со што се прави обединување на претходно донесените документи од Лигата на народите во оваа насока.³¹ Ова се побитните документи кои се донесени на меѓународно ниво со цел сузбивање на трговијата со луѓе (жени и деца) која се врши заради сексуално искористување.

Од документите кои се донесени со цел за спречување на тргувањето и поробувањето на лица, во глобала, позначајни се: Конвенцијата против ропство, донесена 1926, која спаѓа во групата на договори донесени од оваа област на Обединетите Нации³², Дополнителната конвенција за укинување на ропство, трговија со робови, како и институции и практики слични на ропство од 1956 година³³, Конвенција за укинување на присилна работа од 1957 година³⁴, Меѓународен пакт за граѓански и политички права од 1966 година³⁵, како и позначајната Конвенција за борба против транснационалниот организиран криминал³⁶ од 2000-та година на Обединетите Нации. Создавањето на нова меѓународно правна рамка во спречувањето на трговијата со луѓе започнува токму со донесувањето на оваа конвенција, како и со, доста битниот, Протокол за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и

³⁰ Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others, United Nations, 1949, достапна на <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/051/36/IMG/NRO05136.pdf?OpenElement>;

³¹ Оваа Конвенција повикува на укинување на борделите и проституцијата, но не ја забранува проституцијата, само го инкриминира користењето на услуги од муштериите;

³² Slavery Convention, United Nations, Treaty Series, vol. 212, No. 2861, 1926, достапна на <http://www2.ohchr.org/english/law/slavery.htm>;

³³ Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery, United Nations, Treaty Series, vol. 266, No. 3822, 1956, достапна на <http://www2.ohchr.org/english/law/slavetrade.htm>;

³⁴ Convention concerning the Abolition of Forced Labour International Labour Organization Convention, United Nations, Treaty Series, vol. 320, No. 4648, 1957, достапна на <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/noilo29.htm>;

³⁵ Согласно овој пакт секоја договорна држава се обврзува да ги почитува правата признаени во овој Пакт и да ги обезбеди истите за сите лица што се наоѓаат на нејзината територија и подлежат на владеачката сила на таа држава, без оглед на раса, боја на кожа, пол, јазик, религија, политички и други ставови, национално и социјално потекло, имот, раѓање или друг статус. Член со кој се третира трговијата со луѓе е членот 8 од Пактот, според кој, никој не смее да биде држен во ропство или потчинетост, никој не смее да биде принуден да изведува принудна или задолжителна работа, достапен на http://www.esem.org.mk/Root/mak/_docs/Izvestai/Megjunaroden%20pakt%20za%20gragjanskite%20i%20politickite%20oprava%20na%20ocovekot%20i%20gragjaninot.pdf;

³⁶ Convention against Transnational Organized Crime, United Nations, 2000, усвоена од Генералното собрание на Обединетите Нации со резолуција 55/25 на 15 Ноември 2000 та година;

деца³⁷. "Протоколот, всушност, е израз за потенцирање на опасноста на трговијата со луѓе, но и како исклучително опасна форма на организиран криминал кој бележи нагорна линија."³⁸

2.1 Меѓународни документи кои се однесуваат на сузбивањето на трговијата со малолетни лица

Како најстара европска политичка организација, Советот на Европа има за задача да ги штити основните човекови права, да обезбеди остварување на принципите - владеење на правото, демократичност и слобода³⁹. Сепак, клучна е улогата која оваа организација ја има и во доменот на заштита на децата од тргување со нив и во напорите за сузбивање на ваквиот криминалитет.

На 6-ти октомври 1987 година, на 15-тото заседание на Парламентарното собрание, е усвоена Препорака за трговија со деца и други форми на злоупотреба на деца⁴⁰. Советот на Европа ја носи оваа Препорака тргајќи од фактот дека општеството е должно да ги следи најдобрите интереси на децата и истите да ги штити, а и поради постоењето на застрашувачка меѓународна трговија со нив заради проституција, порнографија, ропство и илегално посвојување⁴¹. Во Препораката се наведува, дека Советот, како нужно, смета дека земјите членки треба да ги потпишат и ратификуваат Конвенцијата за забрана на трговија со луѓе и искористување на други за проституција, Европската конвенција за посвојување на деца, Хашката конвенција за јурисдикција, применливо законодавство и признавање на правилници кои се однесуваат на посвојувања, Конвенцијата бр. 138 на Меѓународната организација на трудот за минимална возраст за вработување и Европската социјална повелба со посебен осврт на член 7 во врска со правото на заштита на деца и адолесценти. Исто така, се повикуваат земјите и да ги поддржат предлог – декларациите на Генералното Собрание на Обединетите Нации за социјалните

³⁷ За значењето на Протоколот за сузбивањето на трговијата со лица, особено со малолетните лица како жртви, подолу;

³⁸ Стојановски, Трговија со луѓе, Македонска ревија за казнено право и криминологија, стр.375

³⁹ Во овие рамки е донесена и Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи која го рефлектира своето значење и врз полето на борбата со криминалитетот трговија со луѓе.

⁴⁰ Recommendation 1065 on the traffic in children and other forms of child exploitation, Council of Europe, 1987, со која се упатува на Препораката бр. 1044 за меѓународен криминал, со која се повикуваат Владите на земјите членки да соработуваат во проучување на борбата против трговија со деца;

⁴¹ Согласно точка 1 и 2 од Препораката;

и правните принципи кои се однесуваат на заштитата и благосостојбата на децата, со препорачување, односно повикување за посвојување на деца на национално и меѓународно ниво. Се препорачува и да се подобрат заштитните мерки и практиката во поглед на меѓународното посвојување на деца во насока да посвојувањето не резултира со непристојни финансиски добивки за оние кои се вклучени во него, да меѓународното посвојување се спроведува од страна на компетентни агенции и надлежни органи, да за таква цел се применат заштитни мерки и стандарди еднакви на оние кои постојат на национално ниво, да се преземе меѓународно усогласено движење за малолетници без придружба. Се охрабрува и идеата за спроведување на кампања за информирање на јавноста за проблемот трговија со деца и искористување на детски труд, да се информираат наставниците и младите за правата на детето и да се вклучи изучување на човековите права во наставната програма на сите нивоа. Со препораката и се укажува на потребата од усогласување на законодавствата на земјите членки во борбата против детската порнографија, и за потребата од донесување на строги закони за сузбивање на истата. Се поттикнува и политиката за откривање на потребите на децата на улица и напуштените деца, да се осуди секоја политика за комерцијален и индустриски натпревар заснована на искористување на детскиот труд и да се осигура да сите активности преземени на национално и интернационално ниво бидат од позитивно значење за сите деца ширум светот. Се препорачува да се подобрат и јавните служби кои работат за децата и нивната заштита.

Оваа препорака е само дел од активностите кои, на план на заштита на децата, ги има преземано Советот на Европа како политичка организација.

Во оваа насока е и Препораката од Комитетот на министри до земјите членки која се однесува за сексуална експлоатација, порнографија и проституција и трговија со деца и млади⁴², усвоена на 9-ти септември 1991 година. Оваа препорака е донесена како резултат на сознанието дека добробитта на децата и младите е од фундаментално значење за општеството, дека сексуалното искористување на нив за профит, во форма на порнографија, проституција и трговија, има достигнато нова и алармантна димензија на

⁴² Recommendation No. R (91) 11 concerning sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in, children and young, European Council, 1991, достапна на http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/victims/recR_91_11e.pdf;

национално и меѓународно ниво, дека постои реална потреба да земјите членки на Советот на Европа ги хармонизираат своите законодавства од оваа материја со цел акциите кои се преземаат на национално и интернационално ниво да бидат по координирани и ефективни, имајќи ја, исторемено, во предвид претходно наведената Препорака на Парламентарното собрание. Препораката опфаќа четири групи на мерки кои Комитетот смета дека треба да бидат имплементирани во националните законодавства на земјите-членки: *генерални мерки, мерки поврзани со детска порнографија, мерки поврзани со проституција со деца и млади и мерки поврзани со трговија со деца и млади.*

Последната група на мерки, поврзана со трговија со деца и млади, опфаќа препорачување на вршење на надзор над активностите на уметнички агенции, агенции за брак и посвојување, со цел да се контролира движењето на децата и младите во рамките на земјите и помеѓу нив, за да се сузбие можноста тие да бидат наведени на проституција и други форми на сексуална експлоатација. Се препорачува и да се зголеми надзорот од страна на граничната полиција и на органите за имиграција, со цел да се осигураат дека патувањата на деца во странство, особено оние кои се без придружба на нивните родители или старатели, не е поврзано со трговија со луѓе. Исто така, во оваа насока се препорачува и да се воспостават установи (и да им се даде поддршка на веќе постоечките) за заштита и помош на жртвите од трговија со деца и млади.

Меѓудругото, со Препораката им се порачува на земјите-членки подобро да соработуваат и да разменуваат информации и податоци преку Интерпол со цел полесно да ги идентификуваат и прогонат лицата вмешани во трговијата со деца и млади, а особено организаторите на ваквата трговија.

За заштита од тргување со деца со цел за искористување на детскиот труд, Меѓународната организација на трудот во 1999 година ја донесе Конвенцијата за забрана и итна акција за елиминирање на најлошите форми на детски труд⁴³, или накратко позната како Конвенција за најлоши форми на детски труд. Со самото ратификување на Конвенцијата, земјите се обврзуваат да преземат итна акција за елиминирање на најлошите форми на искористување на детскиот труд, а и самото ратификување на оваа Конвенција од страна на земјите членки

⁴³ Convention concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour, No. 182, International Labour Organization, 1999; достапна на <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C182>;

го ужива статусот на најбрзо ратификувана конвенција во МОТ⁴⁴ од 1919 година. Во Конвенцијата, во делот на набројувањето што точно се подрзабира под најлоши форми на детски труд, меѓу другото, се наведува и "сите форми на ропство и практики слични на ропство, како продажба и трговија со деца"⁴⁵. МОТ во 1999 година, во оваа насока, усвои и Препорака за најлошите форми на искористување на детскиот труд.

Сепак, најзначаен меѓународно – правен инструмент донесен во насока на сузбивање на трговијата со луѓе, поконкретно, трговијата со деца или кај нас именувана како трговија со малолетни лица, е секако Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и деца, донесен од страна на Обединетите Нации во 2000 година како надополнување на Конвенцијата против меѓународниот организиран криминал.

3. За Протоколот од Палермо за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца

Како што неколкупати погоре беше споменато, Македонија на 12 декември 2000-та година, во Палермо, ја потпиша *Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал* со Протоколите донесени од страна на Обединетите Нации, со што "беше потврдена подготвеноста на Државата за превенција и елиминирање на растечките форми на транснационален организиран криминал, преку зајакнување на меѓународната соработка и владеење на правото"⁴⁶. Цел на Конвенцијата е да ја унапреди и да ја направи поефикасна соработката за превенција и борба против транснационалниот организиран криминал. Конвенцијата е прв меѓународен документ која во член 2 и 3 содржи дефиниција на организирана криминална група и транснационален организиран криминал.⁴⁷ На 28 септември 2004 година, Собранието на Република Македонија го донесе законот за ратификација на Конвенцијата со Протоколите, со што истите стануваат

⁴⁴ МОТ – Меѓународна организација на трудот;

⁴⁵ Член 3 точка а од Конвенцијата за забрана и итна акција за елиминирање на најлоши форми на детски труд;

⁴⁶ Јаникевиќ, Ненад, Трговија со луѓе: Меѓународни документи, Национално законодавство, Активности на национален план, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007, стр.147;

⁴⁷ Од Конвенцијата, достапна на

<http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>;

составен дел од домашното законодавство, а особено значење добива Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца со кој се придонесува во заложбите за превенирање и сузбивање на овој криминалитет кај нас.

Протоколот е донесен со цел да се потенцира потребата од сеопфатен меѓународен пристап во борбата со трговијата со лица, особено со жени и деца во земјите на потекло, транзит и дестинација, кој треба да вклучува мерки за спречување на ваквата трговија, казнување на сторителите и помагање и штитење на жртвите, заедно со штитење на веќе постојните и признати меѓународни човекови права. Во воведниот дел од Протоколот се нагласува и значењето на самиот на меѓународната сцена, од причини што до неговото донесување, иако постои цела палета на меѓународни инструменти кои ја третираат материјата трговија со луѓе и кои содржат мерки и правила за борба со ваквата трговија, се нагласува, дека сепак не постои еден универзален инструмент кои ги опфаќа сите аспекти на трговијата со луѓе.⁴⁸

Протоколот се состои од четири дела: општи одредби, заштита на жртвите од трговија со лица, превенција, соработка и други мерки и завршни одредби.

Општите одредби содржат 5 члена кои се поврзани со корелацијата која ја има овој Протокол со примарната Конвенција против транснационален организиран криминал, неговото значење за нејзино надополнување и толкување. Членот 2 од Протоколот ги објаснува целите поради кои е донесен и кои треба да бидат реализирани со него: спречување и сузбивање на трговијата со лица, со посебно внимание на жените и децата како посебна категорија жртви, штитење и помагање на жртвите од ваквата трговија, со почитување на нивните основни човекови права, промовирање на соработка меѓу земјите членки со цел реализација на поставените цели и слично. Ваквите цели кои си ги имаат поставено државите-потписнички со самото потпишување на Протоколот, и сите мерки кои се обврзуваат да ги преземат за нивно реализирање, јасно укажува на будноста на меѓународната заедница за проблемот на трговија со лица воопшто, и за градацијата на проблемот кога како жртви ќе се најдат жени и деца. Членот 3 упатува на објаснување на

⁴⁸ Преземено и преведено од Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца;

употребените термини во Протоколот. Тука се врши и поимно дефинирање на проблемот трговија со луѓе⁴⁹. Согласно член 3, точка а, од Протоколот:

Трговијата со луѓе значи регрутирање, транспортирање, трансфер, засолнување или прифаќање на лица, по пат на закана или со употреба на сила и други форми на принуда, или киднапирање, измама, залажување или со употреба на моќ или состојба на немоќ или со давање или примање на пари или корист, заради постигнување на согласност на некое лице кое има контрола над друго лице заради потребите на експлоатација. Експлоатацијата, во најмала рака, како минимум ја опфаќа експлоатацијата на проституацијата на други лица или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа или принудни услуги, ропство или практики слични на ропство, слугување или вадење на органи.

Согласно Протоколот се смета дека согласноста на жртвата во било кои од погоре наведените случаи е ирелевантна. Исто така делото, според Протоколот, ги вклучува и состојбите на доброволна проституција, која преку примена на разни мерки на воспоставување на зависност на проститутките се претвора во присилна проституција или во ропски однос. Нема влијание на доброволната проституција, но кога ќе се јават елементи на закана, присила, злоупотреба и слично се трансформира во присилна. Во поглед на малолетникот како жртва, според Протоколот истиот е подведен под терминот "дете" и ги опфаќа лицата под осумнаесет годишна возраст⁵⁰. За нив се смета дека било какво нивно регрутирање, превезување, трансфер, засолнување или прифаќање за потребите на експлоатација ќе бидат сметани за трговија со луѓе дури и во случаи кога тие не се вршени на некој од начините предвидени во точка а од членот 3 од Протоколот. Протоколот ги воспоставува како казниви и обидите за извршување на ова дело и соучесништвото, организацијата или наредувањето на друг да го изврши истото. Во општите одредби се среќаваат и членови за опсегот на примената на Протоколот и за криминализација. Битно за Република Македонија од овој дел е обврската која за нас произлегува од

⁴⁹ За разработка на дефиницијата за трговијата со луѓе во рамките на овој Протокол, види на стр.8 од овој труд, во делот поим и дефиниции на трговија со луѓе, со посебен осврт на трговија со малолетни лица;

⁵⁰ Во Конвенцијата за сузбивање на трговијата со жени и деца од 1921 година граница за одвојување на малолетни од полнолетни жртви беше возраста од 21 година, тука границата е поместена подолу;

членот 5 во кој на директен начин се одредува и дефинира проблемот на трговија со луѓе како посебно кривично дело. Со тоа е воспоставена и директна потреба од постоење на соодветна инкриминирачка одредба која ќе ја опфаќа појавата на делото недозволена трговија со луѓе, со акцент на кривичниот прогон на сторителите на делото.

Вториот дел, делот за заштита на жртвите од трговија со лица, содржи одредби за помош и заштита на жртвите, во поглед на зачувување на нивната приватност и идентитетот, обезбедување на нивна психичка, медицинска, социјална помош и за таа цел остварување на државите соработка со невладините организации, потоа вработување на жртвите, обезбедување на соодветно образование и слично. Помошта и заштитата на жртвите изразена преку овозможување на приватност, физичка и психичка заштита се посебно значајни за децата-жртви на овој криминалитет. Вметнати се и одредби за статусот на жртвите во земјите-потписнички, за условите и начинот на нивно враќање во татковината и слично. "Заштитата на жртвите подразбира воспоставување легитимна процедура за избегнување на моменталната депортација и нивно згрижување во објекти кои располагаат со потребни услови за престој. Во нив жртвите да добијат совети и информации за правата, медицинска, правна, социјална, материјална и друг вид помош, со цел безбедно да се репатрираат во матичната држава."⁵¹

Третиот дел е делот за превенција, соработка и други мерки кои треба да ги преземат државите-потписнички. Според Протоколот, превенцијата треба да се оствари со истражувања кои треба да ги спроведат државите, информирање на јавност, на службените лица и на самите жртви, активност на мас-медиумите, соработки со невладиниот сектор кој презема активности на ова поле, преку билатерални и мултилатерални соработки меѓу државите за отргање на сите оние предуслови и етиолошки фактори кои придонесуваат за едно лице лесно да потпадне под играта на трговците со луѓе (сиромаштијата, неразвиеноста, недостатокот на еднакви можности и сл), усвојување на силна законска регулатива и слично. Главно, превентивната политика вклучува сеопфатна превентивна политика и програми, спречување на повторна виктимизација, истражување, информативни кампањи, социјални и економски иницијативи и соработка со цивилното општество. Се наложува и зајакнување

⁵¹ Стојановски, Трговија со луѓе, Македонска ревија за казнено право и криминологија, стр.377;

на граничната контрола и соработка меѓу државите кога некое лице преминува граница без патни исправи или пак користејќи туѓи патни исправи (сериозен знак дека се работи за трговец со луѓе или жртва на трговија со луѓе), да се врши контрола на документите и да се проверува нивната легитимност и валидност.

Завршните одредби се сочинети од членови кои се однесуваат за начинот на решавање на спорови настанати при толкување и примена на Протоколот меѓу потписничките⁵², за ратификација, потпишување, прифаќање, одобрување и пристап кон Протоколот, негово влегување во сила, начин на дополнување, откажување од него⁵³ и за јазиците и диспозитарот- Генералниот секретар на ОН.

Со овој Протокол се согледува дека трговијата со луѓе е комплексна материја на која треба да се одговори со ефикасни и ефективни мерки. Исто така, дава и нов приод кон проблематиката трговија со луѓе, самиот поим го дефинира како комплексен и повеќестран, ги комбинира традиционалните методи за контрола на криминалот, за покренување на истрага и за казнување на сторителите и за мерките на заштита на лицата жртви на трговијата.⁵⁴

III ДЕЛ

Компаративен осврт

1. Трговијата со малолетни лица и трговијата со луѓе на Балканот

Државите на Балканот, поради специфичноста на местоположбата, особено Албанија, Србија, Косово и Македонија, меѓународно се познати како транзит-држави. Сепак, постои добар дел од жртвите, кој процентуално е скоро константен, и кој говори дека истите завршуваат на некоја од териториите на Балканските држави, па согласно тоа, би можело да се каже дека овие земји се и крајни дестинации на жртвите на трговијата со луѓе. Црна Гора, Србија, Албанија често се споменуваат и како земји од каде потекнуваат жртвите на

⁵² Со Протоколот се наложува да настанатите спорови се решаваат по пат на преговори, а доколку се неуспешни, под услови предвидени во Протоколот, се преминува на арбитража. Во случај на неуспех во спроведувањето на арбитражата, надлежен орган за решавање на споровите е Меѓународниот суд на правда - Article 15. Settlement of disputes;

⁵³ Откажувањето од Протоколот, земјите можат да го извршат со писмено известување поднесено до Генералниот секретар на ОН и истото стапва во сила една година од приемот на известувањето - Article 19. Denunciation;

⁵⁴ Подетално: Стојановски, Трговија со луѓе, Македонска ревија за канзнено право и криминологија, стр.374-377;

трговија со луѓе, посебно Србија кога станува збор за трговија со малолетни лица. Сумирано, и покрај тоа што Балканските земји се среќаваат најчесто во контекст на "транзитни територии" за превезување на жртви, на нивната територија е застапен целокупниот проблем на она што претставува трговијата со лица. Поради тоа, за сузбивање на овој проблем, при долги дискусии на претставниците на властите на државите и на невладиниот сектор, секогаш се доаѓа до потребата за зајакнување на капацитетите и механизмите на државите како и јакнење на кадровските и техничките потенцијали на ова поле. Посебно проблематичен, меѓународно, се потенцира реонот на Западен Балкан, за што започнат е и проект *"Граѓанските асоцијации како контролен механизам во борбата против трговија со луѓе во Западен Балкан"*⁵⁵. Грција, за сега, се смета дека е земја на дестинација на жртвите од Источна Европа и од Нигерија.

На државите од Западен Балкан, заради сузбивање на трговијата со луѓе, и со малолетни лица посебно, меѓународната заедница им препорачува, првенствено, да формираат листа на стандарди за идентификација на жртвите, да биде финансиски поддржан граѓанскиот сектор, со директна економска помош за жртвите (што досега не е сторено ниту во Македонија, ниту во Косово). Согласно меѓународните струења, нашата држава е единствената во регионот во која Министерството за труд и социјална политика менаџира со националниот механизам за управување со жртвите, додека во Албанија, Косово и во Србија на чело на тој механизам стои МВР⁵⁶.

2. Сузбивање на трговијата со малолетни лица и трговијата со луѓе на Балканот

2.1 Србија

Кривичниот законик на Република Србија, изменет и дополнет во насока на сузбивање на трговија со луѓе, во членот 388, под трговијата со лица го подразбира секое на сила или со закана, доведување или држење во заблуда, злоупотреба на овластување, доверба, односно зависност, тешки услови на друг, задржување на лични исправи или давање или примање на пари или друга

⁵⁵ Проектот се спроведува нешто повеќе од девет месеци, и од него досега е извлечен заклучок дека значајни за откривање на жртвите се граѓанските организации, кои имаат клучна улога во борбата за сузбивање на овој криминалитет, но кои немаат финансиска помош од државите во регионот;

⁵⁶ Податок од Утрински весник, број 3344 од 28 јули 2010 година, <http://www.utrinski.com.mk/?ItemID=B7A424666838874692418FB52796ACE9;>

корист, врбување, превезување, пренесување, предавање, продавање, купување, посредување во продажба, криење или држење друго лице, а со цел експлоатација на неговиот труд, принудна работа, вршење кривични дела, проституција или друга форма на сексуална експлоатација, питачење, употреба во порнографски цели, воспоставување на ропство, или нему сличен однос, одземање на органи или делови од тело или користење во вооружени сили⁵⁷. Вака поставено, во кривичното законодавство на Србија е предвидена казна затвор од три до дванаесет години⁵⁸ за сторителите на делото трговија со луѓе⁵⁹. Во поглед на заштита на жртвите е новововедениот став осум, во истиот член од кривичниот законик на Србија, според кој со казна затвор од шест месеци до пет години ќе се казни лице кое знаело или можело да знае дека некој е жртва на трговија со луѓе па ќе ја искористи положбата на тоа лице во насока на експлоатација предвидена во горе наведениот законски опис на делото трговија со луѓе. Под влијание на меѓународните документи, особено Протоколот од Палермо, воведен е и уште еден нов став, став девет, согласно кој согласноста на жртвата за експлоатација и воспоставување на ропски или сличен однос е ирелевантна за постоењето на делото⁶⁰. Казна затвор од една до десет години е предвидена и за засновање на ропски однос, држење во ропски односи и превезување на лица во ропски однос.⁶¹

Кривично-правното регулирање на трговијата со малолетни лица е извршено на тој начин што е издвоено во посебен став од истиот член со кој се регулира трговијата со луѓе, генерално (слично на нашето законодавство пред измените). Во поглед на малолетните лица, делото ќе постои и доколку не е употребена сила, закана или некој од другите начини на извршување на делото опишани според кривичниот законик на Србија. Сторителите се казнуваат со казна затвор од најмалку пет години⁶². Во посебен член е издвоено делото – тргување со деца заради посвојување, што е доста добро согласно практиката

⁵⁷ Член 388 од Кривичниот законик на Република Србија;

⁵⁸ Пред измените од август 2009 година казната за извршено дело трговија со луѓе во Србија беше затвор од две до десет години;

⁵⁹ Доколку со сторувањето на делото опишано во член 388 став 1 од Српскиот кривичен законик, настапила тешка телесна повреда, сторителите се казнуваат со казна затвор од пет до петнаесет години, а пак ако настапила смртна последица, со затвор од најмалку десет години. Доколку делото е извршено од организирана група, сторителите ќе се казнат со казна затвор од најмалку десет години, а ако е извршено од страна на група или во вид на занимање-најмалку пет години затвор;

⁶⁰ Слично на член 3 точка б од Протоколот;

⁶¹ Член 390 од Кривичниот законик на Република Србија;

⁶² Пред измените, три години затвор;

која пости на подрачјето на Република Србија на "крадење" деца од болниците (бебиња најчесто) и тргување со нив. Сепак, согласно практиката, е потребно да се поработи и на зголемување на казната. Според тоа, оној кој ќе одземе лице кое не наполнило четеринаесет години заради негово посвојување спротивно на важечките прописи или кој ќе посвои такво лице или посредува во такво посвојување или кој за таа цел купи, продаде или предаде друго лице кое не наполнило четеринаесет години или го превезува, обезбедува сместување или го прикрива ќе се казни со казна затвор од една до пет години, а за оној кој се занимава со вршење на дејностите или ако делото е извршено од страна на група, казната е најмалку три години затвор, а ако е извршено од организирана група, пак, минимум пет години затвор.⁶³

Според извештајот на Стејт Депарментот за напорите кои ги прават државите за сузбивање на трговијата со луѓе и успехите на тој план за 2009 година, Србија е ставена во групата Тиер 2 ⁶⁴, што значи дека не ги исполнува во целост минималните стандарди за борба со овој криминалитет. Сепак, во извештајот е наведено дека Владата на Србија прави сериозни напори за тоа, во насока на финансирање на проектите за заштита на жртвите од трговијата со нив и назначување на нов национален координатор во борбата со трговијата во ноември 2008 година, но критика паѓа на полето на гонење и казнување на сторителите на овие дела. Потенцирано е дека ако Србија не се корегира во борбата за сузбивање на трговијата со луѓе, согласно препораките дадени во извештајот од 2009 година⁶⁵, ќе биде негативно оценета во следниот извештај.⁶⁶

Србија е позната како земја на извор, транзит и крајна дестинација на трговија со жени, мажи и деца, а најмногу со млади девојки со кои се тргува интернационално и внатрешно во државата заради искористување на сексуални услуги и присилна работа. Странски жртви се превезуваат во Србија од Источна Европа и Централна Азија преку Косово и Македонија. Србија им служи како транзитна земја на жртвите кои се пренесуваат од Босна, Хрватска и Словенија, наменети за Италија и други земји во Западна Европа. Со малолетни лица,

⁶³ Член 389 од Кривичниот законик на Република Србија;

⁶⁴ Види страна 16 од овој труд;

⁶⁵ Препораки: поагресивно гонење на сторителите на делото трговија со луѓе, поголема помош од државата на жртвите, обука на социјалните работници и полицијата за препознавање на жртвите и укажување на помош, развивање на програми за решавање на проблемот со принудна работа од деца, подобрување на превенцијата и слично;

⁶⁶ Human Rights Report: Serbia, U.S Department of State, 2009, подетално на <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2009/123139.htm>;

најчесто од ромска националност, се тргува заради искористување на сексуални услуги, принудни бракови и питачење. Мноштвото од идентификувани жртви на трговија со луѓе од 2008 биле токму Српски жени и девојки заради сексуална експлоатација, од кои, повеќе од половина биле деца.⁶⁷

На територијата на Србија посебно е нагласен проблемот на трговија со бебиња, во овој случај Србија се смета за изворна земја. Од болниците во Србија се земаат новороденчиња со цел да се предадат на други фамилии за посвојување во Србија, но и надвор од нејзините граници. Овој проблем датира од поодамна. Медиумите во последните години објавија мноштво на случаи во кои родителите ги пронаоѓаат своите деца, за кои пред десетина или дваесетина години им било кажано дека починале по пораѓањето, а кои бебиња во совршена здравствена состојба биле изнесени од болниците. За овој проблем, познат како најголема Српска афера по Сузбивање на трговијата со малолетни лица и трговијата со луѓе во Србија Втората светска војна, Ристович ја објави "Родени да исчезнат-трговија со бебиња во Србија"⁶⁸. Во книгата се сумирани исповеди на родители кои се сомневаат дека нивните деца се украдени од породилиштата и на оние на кои сомнежите им се потврдени, за мистериозни покани за служење војска и вакцинации на бебиња наводно починати по раѓањето и слично.

Во насока на сузбивање на трговијата со луѓе, посебно со жените и децата како специфични жртви, посебно треба да се истакне и работата на невладината организација АСТРА, чија активност се темели на почитување на основните човекови права во склад со меѓународните стандарди, толеранција и уважување на различностите, тежнење кон највисоките стандарди при работата и посветеност и професионалност.⁶⁹

2.2 Црна Гора

Република Црна Гора се смета за земја на потекло, транзит и крајна дестинација на жртвите со трговија со луѓе, искористувани главно, за

⁶⁷ Според податоците од извештајот на Стејт Департментот;

⁶⁸ Изворно: ROĐENI DA NESTANU - Trgovina bebama u Srbiji, Miša Ristović;

⁶⁹ Подетални информации за невладината организација на официјалниот сајт достапен на http://www.astra.org.rs/?page_id=7;

проституција и принудно работење. Законодавството на Република Црна Гора во поглед на сузбивањето на трговијата со луѓе наликува на она на Република Србија, особено во поглед на законска дефиниција за тоа што опфаќа делото⁷⁰. Казната за основниот облик на делото е од една до десет години затвор (ако при вршењето на делото настапила тешка телесна повреда на лице- затвор од една до дванаесет години, ако пак настапила смрт – најмалку десет години, за вршење на делото во вид на занимање или на организиран начин- најмалку пет години затвор). Во поглед на трговијата со малолетни лица, исто како и во српското законодавство, во истиот член, под став 2 и 3 е регулирана ситуацијата во која како жртва се јавува малолетник. Според тоа, сторителот ќе се казни со казната пропишана за основниот облик на делото ако делото е сторено врз малолетник и кога не употребил сила, закана или некој од другите начини на извршување. За вршење на трговија со малолетник е предвидена казна затвор од најмалку три години. Во посебен член е регулирано тргувањето со деца заради посвојување, во поглед на лицата кои не наполниле четиринаесет години. Доколку со овие лица се тргува заради посвојување спротивно на важечките прописи или ако такво лице се посвои или доколку некој посредува во такво посвојување или за таа цел купи, продаде или предаде друго лице кое не наполнило четиринаесет години или ако некој превезува, обезбедува сместување или го прикрива сторителот, истиот ќе се казни со затвор од една до пет години.⁷¹ За вршење на делото на организиран начин или во вид на занимање, лицето се казнува со затвор од најмалку три години.

Република Црна Гора, според извештајот на Стејт Департментот, исто така како и Република Србија спаѓа во групата Тиер 2, земја која не ги почитува во целост минималните стандарди за елиминирање на трговијата со луѓе. И за неа, се вели дека вложува значителни напори и дека е за пофалба фактот што Црна Гора за прв пат јавно го признала проблемот со трговија со луѓе кој постои на нејзината територија. Во насока на сузбивање на овој криминалитет Владата го има подобро механизмот на упатување на жртвите на трговија со луѓе кај оние кои им пружаат помош, започнала да го решава проблемот на соучесништво при вршење на ова дело и имплементирала програми за спречување на трговијата со луѓе насочена кон некои загрозени популации во

⁷⁰ Член 444 став 1 од Кривичниот Законик на Република Црна Гора;

⁷¹ Член 445 став 1 од Кривичниот Законик на Република Црна Гора;

Црна Гора. Сепак, сè уште е присутен проблемот на немање доволно државни механизми за препознавање на жртвите. Во извештајот од Стејт Департментот за 2009 година, на Црна Гора ѝ се препорачува да во периодот кој следи да преземе агресивни мерки и да спроведе енергични истраги за спречување на делата трговија со луѓе особено заради искористување на сексуални услуги и принудно работење, да поработи на идентификација на жртвите и укажување на помош и заштита на истите, а особено е нагласено да се подобри посебната заштита на децата-жртви од ваквата трговија.⁷²

Низ Црна Гора често се врши превезување на жени од Украина, Молдавија, Србија, Косово, Албанија кои се жртви на криумчарење мигранти, па истите неретко се изложени и на принудна проституција во Црна Гора. Децата од ромската националност, пак, се принудени на организирано питање по улиците во Црна Гора. Во Црна Гора, посебно е присутен проблемот на принудно работење на мажи и млади момци, воглавно странски државјани, во градежничката индустрија која е во подем во оваа држава. Затоа во претходно споменатиот извештај, Владата на Република Црна Гора е критикувана, бидејќи во текот на 2009 година нема регистрирано ниедна жртва на принудна работа во градежничкиот сектор. Се смета дека криминалните мрежи сосем добро функционираат и на полето на туризмот во поглед на трговија со млади жени и девојки заради сексуална експлоатација.

Во 2004 година Владата на Црна Гора во соработка со Меѓународната организација за миграции и Организацијата за европска безбеднос и соработка (ОБСЕ) има отворено засолниште за жртвите на трговија со луѓе. Во септември 2006 година е потпишан Кодекс на однесување за заштита на деца од сексуална експлоатација при патување и туризам. Во периодот од 2004 до 2008 година, со поддршка од низа меѓународни организации, се спроведени низа активности за подигање на општата свест за борбата против трговијата со луѓе. Во декември 2009 година Црна Гора го усвои Акциониот план за имплементација на националната стратегија за борба против трговија со луѓе, за периодот од 2010-2011 година, во кој се имаат поставено општи цели, цели во поглед на кривичниот прогон на сторителите, цели во поглед на заштита на жртвите и за превенција од овој криминалитет. Сето ова погоре зборува за напорите кои ги

⁷² Human Rights Report: Montenegro, U.S Department of State, 2009, подетално на http://podgorica.usembassy.gov/tip_2010_mn3.html;

прави Црна Гора за сузбивање на трговијата со луѓе на нејзината територија, а кои се рефлектираат и пошироко.

2.3 Босна и Херцеговина

Согласно веќе споменатиот извештај на Стејт Департментот, Босна и Херцеговина е земја која спаѓа во земјите кои во потполно ги почитуваат минималните стандарди за борба против трговијата со луѓе (Тиер 1), и која во изминатиов период успеала да оствари јасен напредок во своите настојувања за спроведување на законодавството за трговија со луѓе. Босна и Херцеговина, во насока на сузбивање на трговијата со луѓе, успеала да го намали бројот на одлагања на извршување на судски пресуди, успех е постигнат и на полето на препознавање на жртвите на овој криминалитет и нивни правилно упатување во центрите за помош и заштита на жртвите на невладините организации, кои државата ги финансира. Исто така, наметнала построги казни на сторителите на делото трговија со луѓе.

Со измените и дополнувањата на кривичниот закон на Босна и Херцеговина донесени на почетокот на 2010 година, во целост е изменет членот кој го опфаќа делото трговија со луѓе⁷³. Новиот член (сè уште член 186) пропишува построги казни и е поексплицитен. Во него веќе не се користи терминот "малолетник" туку "лице кое не наполнило 18 години".

Законската дефиниција за делото трговија со луѓе на БиХ опфаќа употреба на сила или закана за употреба на сила или други облици на принуда, киднапирање, измама, злоупотреба на власт или моќ, положбата на беспомошните, или давање или примање пари или друга корист како средства за извршување на делото. Доколку некој ги користи овие средства за да стекне контрола врз друго лице и него да го врбува, превезува, предаде, сокрие или прими, засолни лице со цел искористување за проституција или други облици на сексуално искористување, принудна работа или услуги, ропство или нему слични односи, слугување, отстранување на делови од тело или на други искористувања, согласно законот ќе се казни со казна затвор од минимум 3

⁷³ "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 8/10, закон за измени и дополнувања на Кривичниот закон на Босна и Херцеговина усвоен на 69 тата седница на Претсавничкиот дом одржана на 30 декември 2009 година, и 42 та седница на Народниот дом одржана на 21 јануари 2010 година;

години.⁷⁴ Што значи, согласно кривично-правната легислатива на Босна и Херцеговина, тоа се начините на вршење на делото трговија со луѓе. Во поглед на законското регулирање на трговијата со малолетни лица, следниот став од истиот член, вели дека доколку некој врбува, наведува, превезува, предава, сокрива или прими лице кое не наполнило 18 години со цел за вршење на горе споменатите експлоатации, ќе се казни со казна затвор од најмалку 5 години (казна построга од онаа за општото дело трговија со луѓе, што е разбирливо и меѓународно препорачливо согласно специфичната положба и карактеристики на жртвата)⁷⁵. Делото (трговијата со луѓе и трговијата со лице кое не наполнило 18 години) добива квалифициран вид доколку е извршено од страна на службено лице при вршење на должноста, сторителот се казнува со затвор од најмалку 5 години, или доколку некој организира или на друг начин раководи група за вршење на овие дела, каде лицето ќе се казни со затвор од најмалку 10 години или казна долготраен затвор, предвидена во законодавството на БиХ. Со казна затвор од најмалку 5 години или казна долготраен затвор, ќе се казни и сторителот на овие дела, доколку за некого настапи тешко нарушување на здравјето, тешка телесна повреда или смрт. Во поглед на заштита на жртвите и е ставот во кој се вели дека секој кој ги користи услугите на жртви на трговија со луѓе, ќе се казни со казна затвор од шест месеци до 5 години. И овде под влијание на меѓународните акти, е воведен став во кој се зборува за ирелевантноста на согласноста на жртвата за постоење на делото.

Други членови кои се поврзани со делото трговија со луѓе, се членовите со кој се регулира засновање ропски однос и превоз на лица во ропски однос⁷⁶, врбувањето заради меѓународна проституција⁷⁷, криумчарење мигранти⁷⁸, и организирањето на група или здрижение за вршење на кривичните дела трговија со луѓе и криумчарење мигранти⁷⁹.

Согласно со генералното наведено за Балканот, и Бих се смета за земја на потекло, дестинација и транзит на жртви на трговија со луѓе, посебно млади

⁷⁴ Член 186 став 1 од Кривичниот закон на БиХ ;

⁷⁵ И во кривичното законодавство на БиХ, исто како и во законодавството на Србија и Црна Гора, членот со кој се регулира трговијата со луѓе генерално, кумулативно ја опфаќа и одредбата за трговија со малолетни лица, во посебен став, нешто кое нашата држава согласно поновите измени на Кривичниот законик веќе го има "пораснато" и покомплексно регулирано;

⁷⁶ Член 185 од Кривичниот закон на Босна и Херцеговина;

⁷⁷ Член 187 од Кривичниот закон на Босна и Херцеговина;

⁷⁸ Член 189 од Кривичниот закон на Босна и Херцеговина;

⁷⁹ Член 189а од Кривичниот закон на Босна и Херцеговина;

жени и девојки врбувани за присилна проституција во земјата но и во други земји во Западна Европа. Во 2009 година, во Бих се идентификувани четири жртви со потекло од Србија. Всушност и најголемиот дел на жртви во Босна и Херцеговина потекнуваат од Србија и Црна Гора. Во 2009та, евидентиран е и случај на тргување со лица заради присилна работа во Азербејџан.

Од малолетните лица, посебно чувствителни се оние од ромската националност, проблематична популација за цел Балкан, генерално. Млади девојчиња присилно стапуваат во брак и потоа се во домашно ропство, а помали дечиња се принудени да просат за "потребите" на организирана група лица.

Иако Босна и Херцеговина направи драстична промена, во поглед на подобрување на борбата за сузбивање на трговијата со луѓе (според извештајот на Стејт Департментот во 2001 година таа беше во групата земји кои се наоѓаа во третиот ранг-Тиер 3 и долго остана во таа категорија држави), сепак постојат сè уште некои чувствителни полиња на кои треба да поработи. Се мисли на подобрување на соработката меѓу државниот сектор и невладините организации како и препознавањето на жртвите и укажувањето на нивна помош и заштита.

2.4 Албанија

Во периодот од 1991 до 1999, Албанската Влада проценува дека околу 100.000 албански жени и девојки биле пренесени во Западна Европа и други земји од Балканот заради сексуална експлоатација. Во главниот град на Албанија, Тирана стационирани криминални организации се занимавале со трговија со жени, пренесувајќи ги до Италија преку Јадранското море со глисери. Северните предели на Албанија биле позаштитени од овој криминал, благодарейќи на традиционалниот начин на воспитување кој предвидува крвна одмазда за оној кој ќе посегне по женски член на фамилијата. Сепак, недостатокот на економски можности во деведесетите години овозможил да се развие трговијата со луѓе и во овие краишта, кога илјадници албански момци и мажи заминуваат на работа во внатрешноста на државата и странство.

Денес тоа и е случај, жртвите потекнуваат особено од руралните подрачја, кои порано ги штитеше до одредена мера традицијата, поради сиромаштија, ниското ниво на образование и поголемата подложност на измама од страна на

трговачите.⁸⁰ Албанија денес не претставува само земја на извор, туку и главен центар преку кои се превезуваат жени до крајните дестинации. Албанските жени и девојки се намамуваат со лажни понуди за брак, најчесто, понуди за вработување, како и со киднапирање и се принудуваат на проституција. Жртвите од Албанија се меѓу најмладите жртви на трговија со луѓе во светот, ги има на возраст од 14 години до 35 години. Согласно извештајот "Save the child", околу 80 % од жртвите од Албанија се на возраст од под 18 години, девојки однесени во Италија, Белгија, Грција, Холандија, Обединетото Кралство на принудна проституција, каде, согласно извештајот, нивните макроа очекуваат од нив заработувачка од 200-550 американски долари за ноќ. Овде веќе се гледа дека надвиснува проблемот со трговијата со малолетни лица во Албанија. Со малолетници од Албанија се тргува и се пренесуваат во други земји за принудна работа, питачење, перење на автомобили, како и дилање на дрога. Повеќето и тука се од ромска националност. Многу често децата во овие случаи се продавани од нивните родители во замена на некаква мала месечна стипендија. Иако долги години овој проблем во Албанија беше демантиран и занемарен, во последните години Албанија јавно го призна постоењето на проблемот со трговија со луѓе на нејзината територија, што за неа претставуваше прв, значаен потфат преземен во насока на сузбивањето на овој криминалитет.

Кривичното законодавство на Албанија ја регулира оваа материја низ три основни члена: трговија со луѓе⁸¹, трговија со жени⁸² и трговија со малолетни лица⁸³. Во членот за трговијата со луѓе е опфатена законската дефиниција на овој криминалитет. Според неа, трговијата со луѓе значи регрутирање, транспортирање, трансфер, криење или заведување на лица преку закана или употреба на сила или други облици на присила, киднапирање, измама, злоупотреба на положбата или придобивка од општествената, физичката или психичката состојба, или давање или земање на уплати или придобивки за да се придобие согласноста на лицето коешто контролира друго лице, со цел искористување по пат на проституција на други или други слични облици на сексуално искористување, работење или присилени услуги, поробување или други облици слични на поробувањето, со ставање во употреба или

⁸⁰ Подетално: <http://www.pbs.org/wnet/wideangle/episodes/dying-to-leave/human-trafficking-worldwide/albania/1447/>

⁸¹ Член 110/а од Кривичниот закон на Албанија;

⁸² Член 114/б од Кривичниот закон на Албанија;

⁸³ Член 128/в од Кривичниот закон на Албанија;

трансплатација на органи, како и други облици на искористување. За сторено дело лицата се казнуваат со затвор од пет до петнаесет години и со парична казна од два до пет милиони лека (кумулативно). Кумулативни казни, парична и казна затвор, се предвидени и за организирање, водење, финансирање на трговијата со луѓе и за квалифицираните видови на делото (вршење на делото проследено со потешки здравствени последици или смрт). Трговијата со жени, како посебно издвоена во кривичното законодавство на Албанија, се казнува построго. Долната граница е седум години затвор за сторителот на ова дело, до петнаесет години, како и паричната казна – од три до шест милиони лека. Законскиот опис на битието на делото е ист како и за основниот облик на делото трговија со луѓе. И овде квалифицираните видови на делото инклинираат во законски предвидените казни. Впечатливо за Албанското кривично законодавство е посебно регулираното кривично дело – трговија со малолетни лица. И во Албанското законодавство, како и кај нас, се користи терминот *малолетни лица*, а не *деца* како што најчесто стои во меѓународната регулатива. Предвидената казна за трговијата со малолетни лица е затвор од седум до петнаесет години, како и со жени, меѓутоа построга е паричната која е од четири до шест милиони лека (во споредба со казната предвидена за трговија со жени, овде минималната казна е повисока). Најстрого, во споредба со казната предвидена за основниот облик трговија со луѓе и трговија со жени, се казнува и организирањето, водењето и финансирањето на трговијата со малолетници – од 10 до 20 години затвор и парична од шест до осум милиони лека. Високи казни се предвидени и за квалифицираните видови, ако постојат потешки последици по здрвјето или смрт и доколку постои продолжено вршење на ова дело. Во сите три члена е предвидено дека доколку делото го врши лице искористувајќи ја државната функција или јавна служба, затворската казна и паричната му се зголемуваат за една четвртина од предвидената казна за соодветниот облик.

Согласно Извештајот на Стејт Департамантот за мерките преземени за борба со трговијата со луѓе на земјите во регионот, Албанија како и другите соседи на Македонија, спаѓа во Тиер 2, втората група на земји кои не ги исполнуваат минималните стандарди, но прави значителни напори за зајакнување на ваквата борба за сузбивање на овој криминалитет.

IV ДЕЛ

Казненото законодавство на Република Македонија и сузбивањето на трговијата со луѓе

1. Развој на законското регулирање на трговијата со луѓе во Република Македонија

Република Македонија денес е една од водечките земји на Балканот во поглед на законската поставеност и мерките превземени за сузбивање на трговијата со луѓе воопшто. Значителните подобрувања на казнената регулатива која го опфаќа овој криминалитет ја подигнаа борбата со истиот на едно повисоко ниво и придонесоа да земјата биде оквалификувана како земја која ги исполнува минималните стандарди за борба со трговијата со луѓе, со што е чекор понапред од останатите земји во регионот. Согласно веќе споменатиот Извештај на Стејт Департментот за достигнувањата на земјите во оваа област за 2009 година, Македонија е класифицирана во групата Тиер 2, и практично за неа нема забелешки, освен препораките да продолжи со заштита на жртвите и жестокото казнување на трговците.⁸⁴ Сепак, извештајот посочува дека Македонија и натаму е извор, транзитна држава и крајна дестинација на деца и жени-жртви на сексуална експлоатација. Најголемиот дел од жртвите што потекнуваат од Македонија се од ромска националност.

Македонија е една од ретките земји во регионот, заедно со Хрватска, која успева да го спроведува во пракса подобреното законодавство. Македонското законодавство многу еволуираше во последните години, во поглед на инкриминациите инкорпорирани во Кривичниот Законик со цел сузбивање на трговијата со малолетни лица и со луѓе воопшто суштества (измени и дополнувања на КЗ од 2002 год.⁸⁵, од 2004 год.⁸⁶, од 2008 год.⁸⁷ и од 2009 година⁸⁸). Дојде до расплинување на членовите и заострување на казните за сторителите. Она што порано беше оскудно орудие за борба со овој криминалитет негативно оценето на меѓународната сцена, сега е

⁸⁴ Human Rights Report: Macedonia, U.S. Department of State, 2010, подетално на <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009/eur/136044.htm>;

⁸⁵ Службен весник на Р. Македонија, бр.04/02 од 25.01.2002 година;

⁸⁶ Службен весник на Р. Македонија, бр.19/04 од 30.03.2004 година;

⁸⁷ Службен весник на Р. Македонија, бр. 7/08 од 15.01.2008 година;

⁸⁸ Службен весник на Р. Македонија, бр.114/09 од 14.09.2009 година;

трансформирано во детална, сестрана подлога на која сериозно може да се потпре практичното сузбивање на трговијата со живи човечки суштества.

1.1 Сузбивањето на трговијата со луѓе и со малолетни лица низ Македонското кривично законодавство од осамостојувањето до измените и дополнувањата на Кривичниот законик од 2009 година

Првата Македонска кодификација на казненото право во Република Македонија од 1996 година⁸⁹ значеше расчистување со реликтите од поранешниот социјалистички систем кој постоеше во државата и воведување на законодавство кое ќе соодветствува на новите демократски вредности кои ги зема за базични денешното државно уредување.⁹⁰ Сепак, во овој законик не постоеше посебен член кој би го опфаќал делото трговија со луѓе, како посебно кривично дело со сите негови појавни облици и карактеристики. Следствено на тоа, не постоеше ни законска дефиниција за што би претставувало трговија со луѓе и како би се казниле лицата што вршат вакви дела. Свесни за фактот дека трговијата со лица е проблем кои постои години и години наназад, законодавство кое во дваесетиот век зачекорило без посебна инкриминација за ова кривично дело е вредно за реформа.⁹¹

Следејќи го трендот на големите промени на меѓународната сцена и изродувањето на мноштво меѓународни договори и акти кои ги штитат човековите слободи и права, а кои нашата држава ги прифати како битни, доаѓа и до **промена и дополнување на Кривичниот законик во 2002 година**, која е од еноормно значење за борбата против трговијата со луѓе.

Владата на Република Македонија, сакајќи да постигне повисоко ниво на ефикасност и заедничко дејствување во борбата против овие појави во

⁸⁹Првиот кривичен законик на Р.М е усвоен од Собранието на Р.М на 27 јули 1996 и се применува од 1 ноември 1996 година, Службен весник на РМ 37/96 од 29 јули 1996 година, достапен на <http://www.moerr.gov.mk/WBStorage/Files/KRIVIcen%20zakonik.pdf>;

⁹⁰ За Развитокот на современото македонско законодавство и Кривичниот законик на Р.М од 1996 год. подетално кај Камбовски, проф. д-р Владо, Казнено право-општ дел, 2-ри Август С-Штип, Скопје, 2006 год. стр.150;

⁹¹ Оваа материја, донекаде, е регулирана со членот 418 за *засновање на ропски однос и превоз на лица во ропски однос*, кој неизменет постои до денес во Кривичниот законик, што само заборува за различната покриеност на материјата со овој член и оној кој треба да го уреди делото трговија со луѓе и огромната нужност од истиот. Исто така, тогашниот член 210 – *недопуштено пресадување делови од човековото тело*, став 4 кој сеуште е непроменет и постои и во денешниот КЗ, би можело да се каже дека донекаде ја регулира материјата за тргување со човечки органи, сепак недоволно, и со причина сеуште постои во КЗ и не се коси со сегашното опфаќање на материјата во делот за трговијата со луѓе. Во оваа насока е и членот 198 – *одземање на малолетник*, кој е задржан неизменет, а кој постоел и во КЗ од 1006 година.

Република Македонија, донесе Одлука за формирање на Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција во Република Македонија⁹². Врз основа на оваа Одлука, Владата донесе Решение за именување национален координатор и членови на Националната комисија⁹³. Согласно со Одлуката, Националната комисија има задача да ја следи и анализира состојбата со трговијата со луѓе и илегалната миграција и да ги координира активностите на надлежните институции, меѓународните и невладини организации кои се вклучени во решавањето на проблемите во оваа област. Секретаријатот е тело кое функционира во рамките на Националната комисија, а секретарот ги реализира одлуките на Комисијата и го претставува ова тело, во кое учествуваат и претставници од меѓународните⁹⁴ невладините организации експерти од владините институции. Во рамките на Националната комисија етаблирана е подгрупа за борба против трговија со деца.⁹⁵

Со сето тоа беше создаден теренот за инкриминирањето на трговијата со луѓе како посебно кривично дело. Се воведо членот 418 – а, *трговија со луѓе*, во чиј прв став беше опфатена првата законска дефиниција во Република Македонија за ова дело, според која трговија со луѓе е на сила или со сериозна закана или други форми на присилба, грабнување, измама, злоупотребување на сопствена положба или состојба на немоќ на друг, или со давање или примање на пари или друга корист за добивање согласност на лице кое има контрола над друго лице, врбување, превезување, купување, продавање, засолнување или прифаќање на лица заради сексуална експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа, слугување, ропство или нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човековото тело. Скоро непроменет, ваквиот законски опис на делото постои и денес во нашиот КЗ. Измената која е направена на КЗ од 2002 година, поточно членот 418 – а кој е воведен, многу наликува на регулирањето на оваа материја во соседните држави, Србија и Црна Гора. Имено, регулирањето на материјата за трговија со малолетни лица е инкорпорирана и подведена во истиот член, но во

⁹² Одлуката е објавена во „Службен весник на РМ“, бр. 18/2001;

⁹³ Решението е објавено во „Службен весник на РМ“, бр. 19/2001, 26/2002;

⁹⁴ ОБСЕ, ИОМ, УНДП, ИЦМПД, УСАИД, УНИЦЕФ, програмите на Амбасадата на САД – ИЦИТАП и ОПДАТ;

⁹⁵ Стратегија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во Република Македонија, Влада на република Македонија, Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција во Република Македонија, Скопје, 2006 година;

посебен став, и за таквата се пропишани построги казни⁹⁶. Интересно е тоа што во поглед на заштитата на малолетни лица, се користат двата термина – *деца и малолетни лица*, кои во ставот 2 од членот 418 – а се ставени алтернативно, што значи дека се прави разлика помеѓу деца-жртви и малолетни лица-жртви на трговија со луѓе, па согласно тоа делото може да биде извршено врз дете или врз малолетно лице, а не постои законско објаснување за различниот опфат на овие два термина.

И покрај мноштвото аномалии и недостатоци кои ги има КЗ по оваа измена и наполонување од 2002 година, сепак со неа е превземен сериозен и значаен потфат за државата во поглед сузбивањето на трговијата со луѓе на нашата територија.

Во 2004 година се случуваат клучни дополнувања и измени на кривичниот законик во поглед на законската опфатеност за ова дело, меѓутоа дојде до опаѓање на меѓународната оцената за Македонија⁹⁷. Како и да е, измените и дополнувањата на КЗ од 2004 година се повеќе од клучни за државата. Покрај менувањето на членот 418-а, додадени се и нови два члена кои ја регулираат материјата за криумчарење на мигранти и организирањето на група и поттикнувањето на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење мигранти⁹⁸. Законската дефиниција за основниот облик на делото трговија со луѓе е збогатена, прво со тоа што како еден од начините за вршење на делото е воведен и *доведување во заблуда на друг за вршењето на експлоатацијата*, а исто така и со *искористување на состојба на бременост, физичка или ментална неспособност на друг*, покрај веќе споменатата *немоќ*.

⁹⁶ За основниот облик на делото, сторителите се казнуваат со најмалку четири години затвор (пропишан е само законски минимум), а доколку некој врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа деца или малолетни лица заради остварување на било што од она што е предвидено како експлоатација во законската дефиниција на трговијата со луѓе, ќе се казни со казна затвор од најмалку пет години. Истата казна е предвидена и за оние кои организираат вршење на делото како спрема малолетни така и спрема полнолетни жртви. Согласно измените од 2002, инкриминирано е и самото одземање или уништување на лична карта, пасош или било каква друга исправа со цел вршење на трговијата со лица во целост, и е пропишана затворска казна од шест месеци до пет години. Исто така членот опфаќа како казниво и самото овозможување на друг користење на сексуални услуги од лица за кое знае дека е жртва на трговија со луѓе. Казната за ваквото овозможување за сторителот е, за полнолетни жртви од шест месеци до пет години, а доколку како жртва се појават "деца или малолетни лица" најмалку четири години;

⁹⁷ Од земја која беше во групата земји Тиеер 1, влезе во групата Тиеер 2, и таму се задржа до 2008 година кога и се случуваат наредните реформи на кривичниот законик во поглед на трговијата со луѓе;

⁹⁸ Преку нив, доаѓа до подетално регулирање на материјата и издвојување на делото криумчарење на мигранти од трговијата со луѓе како посебно кривично дело;

Надополнети се и начините на експлоатација кои опфаќаат активирање на делото трговија со луѓе, па воведени се *порнографија, склучувањето на присилните бракови, присилната фертилизација, незаконското посвојување и други слични односи*. Во останатиот дел, законскиот опис е непроменет. Воведени се и ставови кои се однесуваат на правните лица како сторители на делото, што значи, законски се предвидува можноста да како вршители на трговијата со луѓе се јават и *правни лица*, кои доколку го сторат тоа се казнуваат парично. Истоа така, согласно член 100 од КЗ за одземањето на предмети и условите за одземање на предмети што настанале со вршење на кривично дело, воведен е и нов став во членот 418-а, во кој е предвидено да предметите и превозните средства употребени за вршењето на делото се одземаат, што е сосем логично и во согласност со уреденоста на нашето кривично законодавство. Како резултат на препораките од меѓународните фактори доаѓа и до заострување на законски предвидените казни за сторителите.⁹⁹

Она што е вредно за пофалба е заострувањето на казните за лицата кои учествуваат во вршењето на делото над малолетник¹⁰⁰. Иако сè уште не доаѓа до сепарација на ова дело од основниот облик, сепак заострувањето на казните јасно укажува на будноста и свесноста на државата за големината на проблемот.¹⁰¹ Ставот кој го опфаќаше организирањето на вршењето на ова кривично дело се брише за сметка на воведениот нов член, 418-в, кој носи наслов - организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење на мигранти¹⁰².

⁹⁹ За уништувањето на документите за лична идентификација со цел вршење на трговијата со луѓе, казната затвор е заострена и е воведена само долна граница од *четири години*, наспроти поранешната долна граница од шест месеци. Поприлично ригорозно;

¹⁰⁰ Според тогашната терминологија- деца и малолетни лица;

¹⁰¹ Па, доколку некој врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа деца или малолетни лица заради експлоатација, ќе се казни со казна затвор од *најмалку осум години*. Со тоа е подигнат законскиот минимум од претходно предвидените пет години затвор за сторителите. Истата казна е предвидена и доколку некој овозможи на друг користење на сексуални услуги од дете или малолетно лице за кое знае дека е жртва на трговија. Зголемена од претходниот законски минимум за ова дело кој изнесуваше четири години затвор за сторителите;

¹⁰² За организаторите е предвидена казна затвор од најмалку осум години, за припадниците во некоја веќе организирана група, банда или здружение кои истите ги помагаат, воспоставена е казна затвор од најмалку една година. Сепак е предвидена и можноста за ослободување од казна на припадник кој ќе ја открие групата пред да биде сторено кривичното дело во нејзиниот состав. За лицата кои повикуваат, поттикнуваат и подржуваат вршење на делото трговија со луѓе (и криумчарење на мигранти) е предвидена казна затвор од една до десет години.

Измените и дополнувањата на Кривичниот законик во почетокот на 2008-та година беа, во целост, во духот на меѓународните потреби за поставување солидна основа за сузбивање на трговијата со луѓе во сите нејзини појавни облици. Имено, се направи неопходната дистинкција меѓу трговијата со луѓе и трговијата со малолетни лица и на последната и се даде соодветното место во КЗ преку издвојување во посебна инкриминација¹⁰³. Ваквото издвојување резултираше со бришење на ставовите во членот 418-а кои се однесуваа за малолетниците-жртви на трговијата со луѓе. Овој член, меѓутоа, претрпе и други измени. Се воведе став кој нагласува дека согласноста на жртвата заради намерата за експлоатација е ирелевантна за постоење на делото¹⁰⁴ и став со кој се санкционира и самиот обид за вршење на ова дело. Исто така, должноста за одземање на предмети и превозни средства употребени при вршење на делото се прошири и над недвижностите кои се искористени при вршењето на трговијата со лица.

Сепак, битна новина секако беше воведувањето на членот 418-г – "Трговија со малолетно лице". Малолетните жртви, освен посебниот третман кој секако треба да го добиваат поинтензивно и повнимателно отколку полнолетните жртви на трговијата, поради нивните специфичности кои произлегуваат од возраста и развиеноста, заслужуваат да бидат посебно третирали, првенствено во законодавството.

Она што претставува единствен законски опис на делото трговија со луѓе во член 418-а став 1 од КЗ, тука, во инкриминацијата за малолетниците, се чини е раздвоен и адаптиран на способноста на малолетниците, и од него создаден основен и квалифициран вид од делото. И овде, како алтернативни дејствија на извршување на делото се дадени: врбување, превезување, пренесување, купување, продавање, засолнување или прифаќање малолетно лице заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човеково тело. Сепак, доколку делото е сторено со сила, доведување во заблуда со сериозна закана, со

¹⁰³ Нешто поради кое Република Македонија предничеше во оваа област од земијте во регионот и кое имаше огромен удел во тоа Македонија повторно да се врати во групата држави Тиер 1;

¹⁰⁴ Воведено под влијание на меѓународните акти, слично како и во Српското законодавство, особено заради усогласување на нашето законодавство со Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца од Палермо, 2000 година;

грабнување, измама, злоупотреба на положба, состојба на бременост, немоќ, физичка или ментална неспособност на друг, давање или примање пари за стекнување согласност на лице кое има контрола на друго лице, сторителот ќе се казни посторого. Во првиот случај, сторителот се казнува со казна затвор од најмалку осум години, а во вториот најмалку десет. Казните се доста ригорозни и во согласност со меѓународните стандарди. Преку висината на казната се гледа сериозноста на државата за посебното третирање на трговијата со малолетни лица и нејзино многу потрагично доживување, од причини што колку и да е трагична за било кого улогата на жртва во трговија со лица, сепак остава подлабоки лузни во животот на сеуште неоформена личност и може да го усмери неговото развивање во сосема неправилна насока. Ставот кој порано беше дел од основниот член за трговија со луѓе, во кој беше опфатено користењето или овозможувањето на друг да користи сексуални услуги од малолетник кој бил жртва на трговија со луѓе, а истиот го знаел тоа или бил должен да знае¹⁰⁵, сега е дел од новиот член и се казнува исто како и претходно, како и одземањето или уништувањето на идентификациона исправа заради вршење на експлоатацијата над малолетници окарактеризирана во законот како трговија со малолетни лица¹⁰⁶. И овде е наведено дека согласноста на лицата за постоење на делото е ирелеванта, меѓутоа тука не е акцентирано "согласноста на жртвата...заради намера за експлоатација", туку, согласноста за сите дејствија воопшто превземени на план на трговија со малолетниците.

Како и да е, измените и дополнувањата од 2008 година на КЗ за зајакнувањето на борбата за сузбивање на трговијата со малолетни лица на нашата територија, а и за целокупната трговија со лица која транзитно или стационарирано се одвива на ова подрачје, со право, можат да го добијат епитетот најбитни. "Со ваква регулатива, Македонија спаѓа во групата на земји во светот кои го третираат прашањето на побарувачката како еден од факторите што се во директна корелација со постоењето и развојот на трговијата со луѓе"¹⁰⁷.

¹⁰⁵ "Бил должен да знае" е новина, порано се санкционираше само доколку лицето знаело дека малолетникот е жртва на трговија со луѓе;

¹⁰⁶ Инкриминацијата опфаќа и можност делото да биде извршено од правно лице, и го третира исто како и во членот за трговија со луѓе воопшто, како и за искористените недвижности, предмети и превозни средства употребени за вршење на делото;

¹⁰⁷ Велкоска, Виолета, Трговијата со луѓе и илегалната миграција перцепирани од главните актери во кривичната постапка, Коалиција "Сите за правично судење", ЕМИТЕР-Скопје, 2008 год, стр.18;

Дополнувањата и измените на КЗ кои се случија во септември 2009 година не придонесоа за некоја драстична разлика од она што веќе беше востановено на овој план. Сепак дополнувањето укажува на перманентното следење на ситуацијата во нашата држава на овој план и адаптирање на законодавството кон реалноста и потребите за ефикасно сузбивање на трговијата со лица.

Во членовите "трговија со луѓе", "криумчарење мигранти" и "трговија со малолетни лица" се внесоа одредби за квалифицирани облици на делата со оглед на карактеристиките и својствата на сторителот. Имено, предвидено е построго казнување доколу сторителот е службено лице кое делата ги врши во вршењето на службата.¹⁰⁸

Избришан е и ставот кој го санкционираше обидот за вршење на делото трговија со луѓе, нешто кое не требаше да се направи. Напротив, потребно е да се додаде став со кој ќе се санкционира и обидот за вршење на делото трговија со малолетни лица, што е вметнато како престојна активност во правните реформи на "Акцискиот план за борба против трговија со деца во Република Македонија, 2009-2012 година" на Национална Комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција, Подгрупа за борба против трговија со деца¹⁰⁹.

2. Сузбивање на трговијата со луѓе во Република Македонија

2.1 Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција

Од причини што трговијата со лица се спротивставува на основните одредници и постулати на Република Македонија за заштита на основните човекови слободи и права и што самиот факт на постоење на можноста за купување и продавање на човечко суштество значи сурова повреда на фундаменталните принципи и вредности на кои е издигнат нашиот уставен поредок, Владата на Република Македонија има донесено Одлука во 2001

¹⁰⁸ За трговија со луѓе, во овој случај, сторителот ќе се казни со казна затвор од најмалку осум години, а за криумчарење мигранти и трговија со малолетни лица најмалку десет години затвор;

¹⁰⁹ Првиот Акциски план за борба против трговија со деца беше усвоен од Националната комисија во март 2006, како дел од Стратегијата и Акцискиот план на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција. Овој план (2009 – 2012) е изменета и надополнета верзија на првиот акциски план;

година за формирање на *Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција во Република Македонија*.¹¹⁰ "Согласно Одлуката, Националната комисија има задача да ја следи и анализира состојбата со трговијата со луѓе и илегалната миграција и да ги координира активностите на надлежните институции, меѓународните и невладини организации кои се вклучени во решавањето на проблемите во оваа област."¹¹¹ Во декември 2003 година во рамки на Комисијата е етаблирана *Подгрупа за борба против трговија со деца* која превзема активности во насока на "заштита на децата во Македонија од трговија и експлоатација, зајакнување на заштитата на малолетните жртви на трговија со луѓе и координирање на соработката помеѓу членките на Подгрупата"¹¹².

Со цел перманентно подобрување на законската рамка која претставува основа во борбата за сузбивање на трговијата со луѓе, а со тоа и подобрување на ефикасноста на македонските институции и нивниот удел во ваквата борба, Националната комисија го има донесено Националниот Акционен План, чија прва имплементација траеше од 2006 до 2008 година и сегашниот, изготвен за периодот од 2009-2012 година, а заедно со него и Националната стратегија за справување со трговијата со луѓе. "Новиот НАП¹¹³ и новата Стратегија за борба против трговијата со луѓе се резултат на потребата од поинаков пристап на општеството кон овој вид на организиран криминал."¹¹⁴

Националната комисија¹¹⁵ во март 2006, како дел од Стратегијата и Акцискиот план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција, го усвои Првиот Акциски план за борба против трговија со деца. И тука, за периодот од 2009-2012 година е усвоена изменета и надополнета верзија на првиот акциски план.

¹¹⁰ Одлука објавена во Службен весник на Република Македонија, бр. 18/2001;

¹¹¹ Превземено од официјалниот сајт на Националната комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција, About the commission, <http://www.nacionalnakomisija.gov.mk/>;

¹¹² *ibid*, Group children trafficking;

¹¹³ НАП - Национален Акционен План;

¹¹⁴ Од Националната стратегија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција во Република Македонија, Влада на РМ, Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција, достапна на <http://antitrafficking.blog.mk/files/2010/02/NAP-makedonski2.pdf>;

¹¹⁵ Националната комисија е меѓу-министерско тело составено од повисоки претставници од следниве министерства: Министерство за внатрешни работи, Министерство за труд и социјална политика, Министерство за надворешни работи, Министерство за образование и наука, Министерство за правда, Министерство за здравство, Канцеларијата на Државното јавно обвинителство, Основниот суд 1 во Скопје и Царината;

2.2 Националната Стратегија и Акциски план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2009-2012

Националната Стратегија за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција изготвена за периодот 2009 до 2012 година го третира проблемот на трговијата со луѓе како сериозна форма на организиран криминал на овие простори а и пошироко, криминалитет кој претставува опасност за безбедноста и стабилноста на РМ, кој воедно е и најлоша форма на кршење на човековите права. Затоа како работни цели поставени во Стратегијата се поттикнување на заедничко разбирање за клучните и суштинските вредности на човековите права во борбата против трговијата со луѓе. Мисија поставена во Стратегијата е одредувањето на стратешки приоритети за борбата против трговијата, дефинирањето на специфични задачи за одговорните институции, првенствено и усогласување на ваквите институции и нивните активности како на локално така и на регионално ниво, подобрување на квалитетот на услугите наменети за жртвите на трговијата (нешто што беше нагласено и во извештајот на Стејт Департментот за 2009 година), интензивирање на истрагата, кривичното гонење и осудување на сторителите (исто така нагласено).

Националниот акциски план во себе инкорпорира планирани координирани активности на сите учесници во борбата за сузбивање на трговијата со лица како и обезбедување на широка политичка и финансиска поддршка за реализација на сите предвидени активности.¹¹⁶ Во него се разработени целите кои се поставени во Националната стратегија со тоа што за секоја поставена цел е дефинирано кои активности ќе се превземат, кои институции се надлежни, временска рамка и очекувани резултати од поставената цел, кои се индикатори и носители на буџетот за реализација на активностите.

Националната стратегија е креирана во согласност со Протоколот од Палермо за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца, кој беше подетално споменат погоре, и со Конвенцијата на Советот на Европа за акција против трговијата со луѓе од 2005 година, неодамна

¹¹⁶ Подетално во Воведот на Националната Стратегија и Акцискиот План, Цел и методологија за развој на Националната стратегија и Акцискиот план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2009-2012, стр. 11, 12;

ратификувана од законодавното тело на РМ¹¹⁷. Преку неа се нагласува согледувањето на Владата на РМ за проширување на спектарот на интерес и активности кои треба да бидат превземани за сузбивање на трговијата со луѓе, и дислоцирање на истите од она што беше порано единствен предмет на интерес – сузбивање на трговијата наменета за сексуална експлоатација, на останатите форми на трговијата со луѓе, особено правење напори за сузбивање на трговијата заради експлоатација на работна сила.

Водечки принципи на кои се темели Стратегијата се првенствено, *Владина одговорност* за истата како и *учество на граѓанското општество*, потоа *третман на жртвите заснован врз човекови права*, *интердисциплинарна координација* и *учеснички пристап* и *одржливост*¹¹⁸.

Претходната стратегија, која беше успешно оценета од меѓународната сцена, имаше за цел развивање на поставената визија за подобра правна рамка, што и успешно беше спроведено. Активноста која треба да се спроведе на план сузбивање на трговијата со лица, новата Стратегија ја насочува кон усовршување на имплементацијата на постојните механизми и развивање на оперативни и практични алатки во согласност со меѓународните стандарди и стандардите на ЕУ¹¹⁹. Во оваа насока и нагласено е дека клучно за успех во сузбивањето на трговијата со лица е правењето на ваков објективен мониторинг и проценка на адекватното реализирање на планираните активности. Затоа е воведен и еден нов актер, битен за зајакнување на борбата против трговијата. Се работи за воведување на фигурата *Национален известувач* чија основна функција е перманентно собирање и анализа на податоци за трговијата со луѓе и доставување на годишни извештаи¹²⁰ до Комисијата, а и до јавноста¹²¹.

¹¹⁷ Совет на Европа, Конвенција за борба против трговија со луѓе, Варшава, 16.V.2005, Совет на Европа Серија договори бр. 197; Закон за ратификација усвоен на 14 април 2009, Службен весник 49/2009;

¹¹⁸ Подетално во: Водечки принципи на Националната стратегија и Акцискиот план против трговијата со луѓе и борбата против илегалната миграција, Националната Стратегија и Акцискиот План, 2009-2012, стр. 17-19;

¹¹⁹ Зајакнување на флексибилноста на борбата против трговијата со луѓе и за таа цел, усвојување на годишни оперативни планови, како и обезбедување на ефективна имплементација на Националниот акционен план преку системски мониторинг и евалуациона политика;

¹²⁰ Годишните извештаи треба да вклучуваат преглед, проценка и евалуација на мерките на владата за борба против трговија со луѓе, како и да го документираат обемот на проблемот врз основа на квантитативна и квалитативна анализа на информациите;

¹²¹ Првиот извештај на Националниот известувач за борба против трговијата со луѓе е од декември 2009 година и содржи статистички податоци за откриените случаи на трговија со луѓе, криумчарење мигранти и состојбата со илегалната миграција во 2009 година со компаративен преглед на податоците од 2008, како и опис на два карактеристични случаи од извештајниот период во кои како жртви се јавуваат малолетни девојки заради трудова

Стратешките цели кои ги има поставено Комисијата, и детално разработено, се поделени во четири групи/глави: стратешки цели за поддржувачка рамка¹²², за превенција¹²³, за поддршка и заштита на жртвите на трговија со луѓе и миграција¹²⁴ и за истрага и кривично гонење на трговијата со луѓе и криумчарењето мигранти¹²⁵.

При вршење на анализа на домашната ситуација во врска со трговијата со луѓе, Комисијата има констатирано дека по кризата во Косово доаѓа до намалување на бројот на жртви со странско државјанство како резултат на повлекувањето на бегалците во матичната држава, а за таа сметка, доаѓа до зголемување на бројот на жртви со македонско државјанство, особено жени и деца пренесувани од источни рурални средини до урбани подрачја во Западна Македонија. Констатирано е и зголемено изложување на локални групи ранливи на трговија со лица и илегална миграција. Согласно нивните статистики, се гледа намалување на извршениот криминал окарактеризиран согласно КЗ како трговија со луѓе (по член 418-а), од 2004 до 2008 година, а со тоа и намалување на бројот на сторители и жртви.

2.3 Акциски план за борба против трговија со деца 2009-2012

Заедно со Националната стратегија и Акцискиот план за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција, за периодот од 2009 до 2012 од страна на Подгрупата за борба против трговија со деца, во состав на Националната

експлоатација. Извештаите на Националниот известувач секоја година освен статистичките трендови и показатели на состојбата со трговијата со луѓе, криумчарењето мигранти и илегалната миграција во Македонија тематски ќе обработуваат по една специфична ситуација или карактеристика која била значајна во извештајниот период;

¹²² Стратешки цели во оваа глава се: подобрување на структурите за координација, за законската и нормативната рамка (најмногу за усогласување на истата со меѓународните стандарди), развој на меѓународна соработка и формирање на системи за управување со информации, мониторинг и евалуација;

¹²³ Овде стратешки цели се: идентификација на причините за појава на трговијата со лица и илегалната миграција, јакнење на капацитетите за имплементација на активностите за превенција, подигнување на јавната свест и едукација за криминалитетите и намалување на ранливоста-отргање на причините кај одредени групи кои придонесуваат да станат жртви на трговијата и миграцијата;

¹²⁴ Овде предвидено е да до 2012 година се постигне подобрување во идентификацијата и упатувањето на жртвите како и нивна директна помош и заштита, да им се обезбеди правна помош, репарација и реинтеграција-социјално вклучување на жртвите (ова особено се однесува на странските жртви и овозможување на нивно безбедно враќање во татковината). Како стратешки цели во оваа група се поставени и истражување и евалуација, кои треба да се спроведат до крајот на 2012 год. и да се изврши обука и градење на капацитети;

¹²⁵ Тука активностите се насочени кон предистражната постапка (проактивна и реактивна истрага) и овозможување на успешно спроведена кривична постапка со притоа гарантирање на правата на жртвите;

комисија, е изработен и Акциски план за борба против трговијата со деца. Првиот Акциски план за борба против трговија со деца беше усвоен од Националната комисија во март 2006, како дел од Стратегијата и Акцискиот план на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција. Овој план за периодот 2009 – 2012 е изменета и надополнета верзија на првиот акциски план. Истиот е изготвен со цел усогласување на борбата за сузбивање на овој криминалитет на нашите простори со меѓународните документи, како во поглед на законодавната рамка така и во нејзиното практично реализирање. Имено, со него се води кон тоа да сузбивањето на трговијата со деца овде е во согласност со документите кои нашата земја ги има ратификувано и кон кои треба да се наклонува при разработка на стратегии за сузбивање на криминалитетот¹²⁶. Па во согласност со нив, а особено со Конвенцијата за правата на детето, самиот Акциски план е етаблиран врз четирите основни начела: заштита на правата на детето, право на опстанок и развој, учество на децата во донесувањето на одлуки што се однесуваат на нивните права и интереси и нивно влијание во сите прашања поврзани со нивните права и интереси, и следење на најдобриот интерес на децата при креирање на целокупната политика во државата за борбата против трговијата со децата.

Основната цел на која се базира Акцискиот план за борба против трговија со деца е постигнување на "заштита на децата во Република Македонија од илегална трговија и експлоатација и давање на приоритет на правата и интересите на детето"¹²⁷, како и преку него да се "обезбеди на Република Македонија средства и механизми за имплементација на заложбите за борба против трговија со деца и унапредување на координацијата меѓу сите институции и организации кои работат на борба против трговијата со деца."¹²⁸ Со Акцискиот план за борба против трговијата со деца се обединуваат сите задачи и цели што Република Македонија треба да ги преземе за да се спречи

¹²⁶ Се работи за Конвенцијата за правата на детето, меѓународните документи за човекови права особено факултативниот протокол за продажба на деца, детска проституција и детска порнографија кон Конвенцијата за правата на детето, Конвенцијата на ОН против транснационалниот организиран криминал и Протоколот за превенција, спречување и казнување на трговија со луѓе, особено жени и деца и на Светскиот план за акција;

¹²⁷ Акциски план за борба против трговија со деца во Република Македонија, 2009-2012, Национална Комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција, Подгрупа за борба против трговија со деца, стр.2;

¹²⁸ *ibid*, стр. 3;

трговијата со деца и да се заштитат децата жртви на трговијата, врз основа на начелата на еднаквост, достапност, квалитет и ефикасност.

Во делот за правните реформи кои треба да бидат направени на ова поле, како цел се поставува воспоставување на сеопфатни мерки за превенција, заштита и кривично гонење и се предвидува да до крајот на 2012 година се изготват предлог измени и дополнувања на прописите кои досега ја регулираат оваа материја и да се донесат нови закони кои во себе содржат мерки за превенција, заштита и кривично гонење кои ќе бидат во согласност со меѓународните прописи и стандарди.¹²⁹ За Кривичнио законик е предвидено да се внесе одредба со која се казнува и обидот за вршење на трговија со малолетни лица како и да се смета за квалифициран облик доколку делото е сторено до страна на родители или службени лица и истото да се внесе како посебна одредба во КЗ. Процесното право и постапката да се збогатат¹³⁰ како и Законот за социјална заштита¹³¹. Се предвидуваат и измени во Законот за странци¹³², Законот за бесплатна правна помош¹³³ и Законот за основно и средно образование¹³⁴.

Предвидено е подобрување и во делот на превенцијата и превентивните активности кои треба да се преземат како основа за успешна борба со трговијата со деца. Поставено како цел е подобрување на едукацијата на децата и подигање на целокупната јавна свест за проблематиката. Затоа се смета дека е потребно поголема инволвираност на Центрите за социјални работи и Министерството за внатрешни работи, како клучни институционални фигури во третирањето на проблемот со трговијата со малолетници, а и отворање на 6 дневни центри за деца на улица. Се смета дека е потребно и пороботување на

¹²⁹ Истата цел и очекувани резултати се среќаваат во Акцискиот план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2009-2012;

¹³⁰ Во Законот за кривична постапка да се предвиди можност за децата - жртви на трговија кои сакаат и се во состојба да сведочат во постапките против лицата вклучени во синџирот на трговијата со деца, имаат право на лице придружник кој ќе им помага и ќе ги придружува во сите постапки и пред сите органи и институции;

¹³¹ Да се внесе одредба со која што во рамките на обврска за формирање на прифатилишта за жртвите на трговијата со лица се додаде и обврска за создавање посебни услови за децата – жртви;

¹³² Предвидено е внесување на посебна одредба со која ќе се регулира сместувањето на малолетни жртви на трговија, странски државјани во посебно одделение во Прифатниот центар за странци;

¹³³ Се планира внесување на одредба за задолжително обезбедување на бесплатна правна помош во кривичната постапка во која жртви на трговија се деца;

¹³⁴ Да се воведат изучување на човековите права како задолжителна содржина во наставните планови и програми во сите степени на основно и средно образование и да се вклучат децата во училиштата во донесувањето на одлуки што се однесуваат на нивните права и интереси;

внимателноста кај новинарите кои известуваат за децата – жртви, како и на невладините организации кои работат со деца, дека треба да имаат зајакнати капацитети за спроведување на превентивните програми.

Акциониот план, согласно препораките на Стејт Департментот и меѓународните стандарди, исто така ја разработува и потребата од јакнење на Човечките и институционални капацитети за идентификација на деца во ризик и деца жртви на трговија со луѓе, како и потребата од воспоставување на Минимум стандарди за помош, третман и заштита на деца-жртви на трговијата на децата – жртви и деца сведоци. Како цел е поставено да до крајот на 2012 се национален систем за следење на спроведувањето на стандардните оперативни мерки, а со тоа да се воспостави и систем за рехабилитација, реинтеграција и безбедна репарација на децата – жртви, што во Националната стратегија и Акциски план како цел е поставено и за сите жртви на трговија со луѓе воопшто. Предвидено е дека е потребно поработување и унапредување и на соработката на национално и меѓународно ниво со цел поуспешна борба со трговијата со деца. Мониторинг на имплементацијата на Акцискиот план за борба против трговија со деца ќе се врши од страна на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во Република Македонија преку Подгрупата.

V ДЕЛ

Видови на трговија со малолетни лица и трговијата со малолетни лица во Република Македонија

1. Видови и начини на вршење на трговијата со малолетни лица

Токму поради специфичните карактеристики кои произлегуваат од возраста на жртвите при трговијата со малолетни лица, и нив ги подведуваме под она што претставува посебна заштита на деца и малолетници од криминалните однесувања на возрасните лица, поврзана со посебна казненоправна заштита на истите која опфаќа правни норми со кои се инкриминираат делата кои ги повредуваат нивниот живот, телесниот

интегритет, здравје, сексуалната личност и воспитувањето.¹³⁵ Со Законот за малолетничка правда¹³⁶, дел Петти, исто така се покрива материјата за заштита на малолетниците-жртви на кривични дела, со тоа што заштитата се поврзува со востановување на Фонд за обештетување на ваквите жртви (од член 137 до член 143).

Во воведните делови од овој труд, беше споменато дека трговијата со лица заради искористување на нивните функционални органи преку вршење на пресадување на истите, е доста застапен облик на трговија со лица и доста модерен, бидејќи својата кулминација ја достигнува со развитокот на медицината и техника. Од причини што продажбата со органи е исплатлив бизнис, се вршат чести киднапирања и убивања на деца и бездомници за да подоцна нивните органи се најдат на црниот пазар.¹³⁷ Морбиден е и податокот за развивање на една друга насока на **трговија со органи од малолетници**. Се работи за трговија со делови од телото, органи, кожа, крв на бебиња кои биле абортирани, фетуси стари од неколку недели, па се до наполнети девет месеци. Ваквата трговија се прави за научни цели, поточно, да ги задоволи потребите при истражувања на факултети, фармацевтски компании и владини агенции низ светот.¹³⁸ Годинава во нашата држава се појави еден "тренд" на мистериозно исчезнување на деца. Родителите, кои беа првите осомничени дека извршиле продажба врз истите, со сигурност за медиумите изјавуваа дека се работи за грабнување на нивните деца со намера истите да бидат искористени за органи.¹³⁹ Се смета дека од исти причини беше грабнато и шестгодишното девојче во јули 2009 година, чии остатоци од телото (череп, неколку ребра, прамен од долга коса) беа случајно пронајдени. Сепак мистеријата сè уште постои!

Во последните децении, во рамките на трговијата со малолетни лица се издиференцирал и еден посебен вид на организиран криминал во рамките на оној за тргување со деца, наречен - **"беби - мафија"**. "Под „беби мафија“ во

¹³⁵ Подетално: Бачановиќ, проф. д-р Оливер, Кривично правна заштита на малолетни лица – жртви на кривични дела, Зборник на трудови Малолетничка правда, Од идеја до практика, Ван Гог, Скопје, стр 265 - 297;

¹³⁶ Закон за малолетничка правда, Сл. Весник на Република Македонија бр.87/07 од 12.07.2007 год;

¹³⁷ Кина се смета за најголем центар на црниот пазар за трговија со органи. Во Јужна Африка, Перу и Колумбија има висока стапка на киднапирања заради продажба на органи, *ibid*, стр.196;

¹³⁸ <http://babypartstrafficking.org/html/Overview.html>;

¹³⁹ Статија достапна на:

<http://www.forum.com.mk/28282?sessionId=ADB8BE7A3D5651B2F7CF93571690D719>;

потесна смисла се подразбира низа криминални активности насочени кон илегално посвојување деца. Во поширока смисла, под „беби мафија“ се подразбираат разни злоупотреби на деца во криминални цели, со цел за стекнување на противправна имотна корист.¹⁴⁰ Инаку, тргувањето со бебиња како криминалитет заради посвојување, на нашите простори е најмногу развиен во Република Србија, за што беше споменато погоре¹⁴¹ и каде постои цела развиена криминална мрежа која и денес добро функционира.

Инаку, самиот процес на трговија со деца и бебиња за посвојување опфаќа неколку подфази: „регрутирање на детето“, предавање на детето на нарачателот, „легализација“ на илегалното адоптивно сродство и експлоатирање на настанатото квазилегално адоптивно сродство.

Може да се каже дека како подоблик на ваквата трговија, со ваква цел е и сурогатството. Всушност, преку сурогатството, брачни двојки, првенствено оние кои неможат да имаат деца (што веќе и се злоупотребува во светот онаму каде е дозволено), добиваат можност да станат родители¹⁴². "Но токму ваквиот момент дава простор за многу манипулации, а се отвораат и безброј морални, етички и правни прашања. Пред се, тука е плаќањето и начинот на регулирање на услугата, од каде што произлегува и дилемата дека новороденчето од субјект станува објект и, практично, се продава. Најчесто носителот на бебето бара пари за извршената услуга и тука настануваат многу проблеми. Токму поради тоа, секоја земја и во Европа и во светот на различен начин го има регулирано сурогат мајчинството. "¹⁴³ Тука и се отвора можност на трговците за еден поинаков начин на вршење на трговијата со бебиња. Кај нас оваа материја е донекаде регулирана законски со тоа што е забрането сурогат-мајчинството и се вели дека е забрането преку јавен оглас, јавни медиуми или на кој било друг начин да се бара или нуди услуга на раѓање дете за друг. Забрането е и да се договара или спроведува биомедицинско потпомогнато оплодување заради

¹⁴⁰ Мијалковиќ, Саша, Милошевска, Тања, Трендови на незаконска трговија со деца, бебиња и човечки органи – нов предизвик на истемот за национална безбедност, 2009 година, стр. 6;

¹⁴¹ Види: Компаративен осврт, Сузбивање на трговијата со малолетни лица и трговијата со луѓе во Србија, стр 35-38 од овој труд;

¹⁴² Се работи всушност за еден метод на репродукција во која една жена се согласува да забремени со вметнат ембрион од друга или едноставно кажано ја позајмува својата матка. Во матката на сурогат мајката се всадуваат ембрионите настанати со вештачко оплодување на јајце клетки на друга жена, која не е во состојба да ја издржи бременоста. Матката на сурогат мајката потоа девет месеци се користи како инкубатор. Оваа процедура во многу држави е дозволена;

¹⁴³ Проф. Јован Тофоски, поранешен директор на Клиниката за гинекологија во Скопје и првиот лекар кој во Македонија направи бебе од епрувета, за весникот Вест;

раѓање дете за други лица. Договорите за раѓање на дете за друг, за предавање на роденото дете по раѓањето со паричен надоместок или без надоместок се ништовни.¹⁴⁴ Со истата цел, да се избегне тргување со, се уште неродените бебиња, е забрането и тргување со полови клетки и ембриони, како и објавување на јавен оглас, со посредување на јавните медиуми или на кој било друг начин, да се бараат или нудат полови клетки или ембриони¹⁴⁵.

Како посебно ризична група, кај нас но и пошироко, од која се спроведува незаконско посвојување на деца и тргување со нив, со цел да се спроведе ваквото посвојување, е групата на децата од ромската националност.¹⁴⁶

Најзастапен облик на трговија со малолетни лица е токму овој – заради нивна **трудова експлоатација**. Еден од начините се презентирани токму во разработените случаи подолу, каде малолетниците, малолетните девојки се вработуваат како келнерки во угостителски објекти, ги придружуваат гостите (што нешто многу лесно може да се претвори во трговија со малолетници заради сексуална експлоатација) и сл. Чест проблем, особено кај нас е искористувањето на детскиот труд за питачење, перење стакла на втомобилите застанати на семафори, продавање на улици и сл. Во светот, сериозен проблем е и појавата на трговија со деца кои се користат како **"јавачи на камили"**. Јавањето камили е дел од бедуинската традиција што се трансформирала во луксузен спорт во денешните заливски земји, посебно во Обединетите Арапски Емирати. Момчиња на возраст од 16 години или со помала телесна тежина од 45 кг. од Пакистан, Судан, Бангладеш, Мавританија се продаваат, најчесто од нивните родители, но и од агенции за да работа на ранчови како јавачи на камили. Тие во ранчовите се изгладнувани за да имаат што помала телесна тежина, работат по цел ден, а понекогаш се и сексуално злоупотребувани. Денес постои специјално засолниште за рехабилитација и репатријација на малолетните јавачи на камили, основано од полицијата во ОАЕ, кое го имаат посетено сосема мал процент од неофицијалната бројка на деца – јавачи на

¹⁴⁴ Член 27 од Законот за биомедицинско потпомогнато оплодување, Сл.Весник на Р.Македонија бр.37 од 19.03.2008 година;

¹⁴⁵ Член 26 од Законот за биомедицинско потпомогнато оплодување, Сл.Весник на Р.Македонија бр.37 од 19.03.2008 година;

¹⁴⁶ Подетално: Чачева, д-р Виолета, Трговијата со луѓе-посебно ризична за ромската популација, Годишник на институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, број.1, Скопје, 2006, стр. 141- 165;

камили. Останатите, на кои не можат да им се пронајдат родителите за да ги вратат кај нив, се праќаат во соседните земји, со цел да се ослободат од нив.¹⁴⁷

Би можело да се констатира **дека тргувањето со малолетници заради сексуална експлоатација** е најзастапен вид на трговија со малолетници воопшто. Имено, најчести жртви во овие случаи се малолетни девојки, постари малолетнички, кои барајќи полесна заработувачка, со работење во кафани и клубови, завршуваат сексуално злоупотребувани од непознати муштерии. Трговците им ветуваат на малолетните добра работа, подобра егзистенција, образование или пак, склучување на брак, меѓутоа од сето тоа доживуваат само пеколна агонија на сексуално искорисување и постојано силување. Многумина од жртвите првенствено и се согласни на подавање на себе си за заработувачка, од кое подоцна не можат и несмеат да истапат, поради стравот кој им го втеруваат трговците и лицата кои ги "купиле".

2. Трговијата со малолетни лица наспроти трговијата со луѓе во РМ во бројки

Меѓу најголемите проблеми кои произлегуваат од овој криминалитет и кој придонесува за неговата сериозност и тежина е неговата темна бројка. Реално, кај нас и во светот, трговијата со малолетни лица и трговијата со луѓе воопшто, е фрапантно поголема отколку што за тоа говори статистиката. Според меѓународните експертизи, на светско ниво, годишно од 600.000 до 800.000 лица, главно жени и деца, стануваат жртви на синџирот на трговија со луѓе¹⁴⁸.

Првите случаи на трговија со луѓе на територијата на Република Македонија се забележани во втората половина на деведесетите години на минатиот век. Од причини што нашата држава (како што и погоре беше констатирано) не е само земја на извор на жртви на ваквата трговија, туку многу повеќе е транзитно подрачје, најголемиот дел од жртвите, девојки и жени, на возраст од 18 – 24 години (помал дел од девојките се на возраст од 25 – 30 години), се од Молдавија, Романија и Украина, а не помалку и од соседните земји. Статистичките податоци за поединечни кривични дела во Р. Македонија ги

¹⁴⁷ <http://star.dnevnik.com.mk/default.aspx?pbroj=2781&stID=56728> – според приказната на едно момче, жртва на трговија со деца заради вработување како јавач на камила во ОАЕ;

¹⁴⁸ подетално: Press Online, <http://lobi.com.mk/?ItemID=931302A36DE1E148BD1A1054550DoCo5>;

обработува Државниот завод за статистика¹⁴⁹, што е случај и со делата на трговијата со луѓе, како и Министерството за внатрешни работи. Медиумите, согласно нив, постојано истите ги прават достапни до јавноста. Како и да е тоа е само еден скроман мал дел, ниту приближен до она што претставува “фрапантна нумеролошка реалност”. Заводот сè уште не располага со добро систематизирани и издвоени статистички податоци за делото Трговија со малолетни лица, по член 418 – г, од КЗ, од причини што делото подведено под тој член се издвојува од основната инкриминација со измените и дополнувањата на КЗ од 2008, година кои беа спомнати погоре.

Па така, за трговијата со луѓе според член 418 – а од КЗ податоците со кои располага Државниот Завод за статистика се следниве: бројот на обвинети и осудени сторители на ова дело од 2005 до 2008 година варира во нагорна линија. Ако во 2005 година обвинети полнолетни сторители на територијата на целата држава биле 6 лица (од кои сите шест осудени), во 2008 година имаме 17 обвинети полнолетни сторители и 16 од нив осудени. Во меѓувреме, во 2006 година 4 полнолетни лица се обвинети а, 2 од нив осудени за делото трговија со луѓе, а во 2007 година има 22 обвинети од кој 21 осуден сторител. Согласно истите податоци на Заводот, судовите во Република Македонија имаат постапувано во 16 случаи за трговија со луѓе во периодот од 2005 до 2008 година, што го оправдува фактот дека меѓународните фактори ни алармираат да го зајакнеме кривичното гонење за ова кривично дело, водењето на постапки и казнување на сторителите. Значи, согласно податоците на Заводот, 10 од овие постапувања се за трговија со полнолетни жртви, 5 од постапките се имаат водено пред Основниот суд во Тетово, 3 пред Основен суд во Гостивар и по една во Основните судови во Струга и Куманово, кои подрачја се покажаа како доста проблематични точки во поглед на застапеноста и зачестеноста на повеќе видови потешки кривични дела. Трговијата со луѓе секако предничи помеѓу

¹⁴⁹ Државниот завод за статистика е стручна и самостојна организација во рамките на државната администрација во Република Македонија. Основни функции на институцијата се прибирање, обработка и дисеминација на статистички податоци за демографските, социјалните и економските појави во македонското општество. Државниот завод за статистика е основен носител и координатор на статистичкиот систем на земјата, тој е одговорна институција за меѓународната соработка во областа на статистиката, како и за дефинирање на статистичките методологии и стандарди и за обезбедување заштита на индивидуалните податоци што се прибираат од индивидуални лица и од правни субјекти. Државниот завод за статистика својата дејност ја реализира во согласност со Законот за државната статистика (1997, 2007) заедно со другите учесници во статистичкиот систем на државата дефинирани со Програмата за статистички истражувања, 2008-2012);

нив. Шесте постапки за трговија со малолетни жртви се водени пред Основен суд Скопје¹⁵⁰. Од 2008 година во Основниот суд Скопје I – Скопје е формирано судско одделение надлежно за судење на дела од областа на организираниот криминал и корупција за целата територија на државата кое, меѓу другото, е надлежно да суди за кривичните дела - трговија со малолетно лица¹⁵¹

Сепак, она што навистина се случува е далеку од очите на јавноста. Малолетните жртви постојат многу повеќе затскриени отколку откриени и бројчено изразени. Голем е делот од нив кои се продавани од сопствените родители (дали за принудна мажачка, најчесто жениските деца, или машките за принудна работа и питачење). Застрашувачката темна бројка треба да биде поттик за спасување на животите на младите луѓе од перманентни тортури, злоупотреби и фрустрации кои можат да резултираат со трајни оштетувања и нарушувања, како и со смрт.

2. Невладината ангажираност околу сузбивањето на овој криминалитет на нашите простори

За невладината ангажираност во Република Македонија на планот на сузбивањето на трговијата со малолетниците, како и со полнолетните лица, веќе беше, донекаде, споменато во овој труд.

Невладините организации имаат значајна и клучна улога во борбата со ваквата трговија, поради што и постојано, на сите земји, меѓународната заедница им препорачува да своите владините политики околу решавањето на овој проблем го усогласат со активностите кои ги превземаат членовите на ваквите организации. Меѓународно, многу организации за човекови права покренала кампањи за сузбивање на трговијата со лица. Во оваа насока формирани се и неколку невладини организации како Coalition to Abolish Slavery and Trafficking (CAST), Arizona League to End Regional Trafficking (ALERT), Chab Dai, Polaris Project и други, како и неколку кои акцентот го ставаат на заштита на малолетните жртви: ZOE Children's Homes, Transitions Global, Alliance Anti Traffic (AAT), Redlight Children Campaign и слични.

¹⁵⁰ За статистиката во периодот 2005-2008 година согласно податоците на Државниот Завод за статистика подетално на:

http://www.justice.gov.mk/documents/INFO_TRG%20so%20luge_02.pdf;

¹⁵¹ Подетално: Матовски, проф. д-р Никола; Лажетиќ – Бужровска, проф. д-р Гордана; Калајчиев, проф. д-р Гордан, Казнено процесно право, 2-ри Август С-Штип, Скопје, 2009 година, стр.88-89;

Следејќи го ваквиот пример Република Македонија остави простор за формирање на вакви непрофитни организации кои константно ја помагаат борбата против трговијата со лица, а во одредена мера и ја диктираат. Затоа и Владата на Република Македонија формира Одделение за соработка со невладини организации¹⁵² со цел да се обезбеди поблиска институционализирана соработка со граѓанскиот сектор и охрабрување на активното вклучување на граѓанските организации во процесот на креирање политики.

Ваква организација е и невладината, непрофитабилната организација *“Отворена порта” Ла Страда*¹⁵³. Организацијата врши нагласување на проблемот на трговија со луѓе, подготвување и објавување на превентивни и информативни материјали, водење на СОС-линија за информација од трговија со луѓе, организирање на тренинзи на локалните невладини и владини организации, собирање и размена на информации за трговија со жени, размена на информации и искуства со Ла Страда мрежата и други интернационални организации, како и креирање на локална мрежа од женски невладини организации и интернационални организации кои работат во Македонија¹⁵⁴.

Отворена порта веќе пет години раководи со прифатилиште за сместување и поддршка на жртви на трговија со луѓе и во него се спроведува програма за рехабилитација која треба да биде поддржана и од локалните центри за социјална работа. Во прифатилиштето на жртвите им е обезбедено сигурен престој, храна, облека, психосоцијална поддршка, медицински третмани, правна помош и обука за работа. Сепак и покрај формраното Одделение за соработка со невладините организации, и покрај целата поддршка која ја има оваа организација од Владата на РМ, таа како најголема невладина организација која работи на овој план и натаму егзистира главно од помошта на меѓународни донатори за што сме жестоко критикувани на меѓународната

¹⁵² <http://www.nvosorabotka.gov.mk>;

¹⁵³ Истата е формирана во септември 2000-та година и оттогаш па наваму се занимава со превенција и психо - социјална поддршка на потенцијалните жртви и жртвите на трговија со жени. Оваа организација како своја целна група за заштита ги има жените и истата се бори за женските права, да превенира, да ги заштити и подржи жените жртви на насилство и трговија со луѓе. Сепак, во активностите кои ги првзема како субјекти на заштита неминовно се и малолетните лица, особено малолетните девојки. Лобирање, превенција, едукација и социјална поддршка на жртви на трговија со луѓе се главните активности насочени кон жените и децата кои станале жртви на трговијата или кои, со оглед на карактеристиките се загрозени групи.

¹⁵⁴ Превземено од податоците на Regional Initiative of Women's Groups for Promoting ICT as a Strategic Tool for Social Transformation достапно на: <http://www.wittproject.net/spip.php?article204>;

сцена. Како и да е, "министерството за труд и социјална политика во рамките на Националниот Механизам за Упатување на жртви на трговија со луѓе (НМУ) промовира една добра пракса на демократско градење на институциите, преку унапредување и координирање на ефективните врски помеѓу државните институции и граѓанското општество. Во таа насока има потпишано меморандум за соработка со НВО Отворена Порта во чие што прифатилиште ги упатува потенцијалните и идентификуваните жртви на трговија со луѓе."¹⁵⁵ Министерството за труд и социјална политика работи на проект за отворање на ново прифатилиште за жртвите на трговијата со луѓе со европски стандарди и капацитет за сместување на 15-ина лица, кое треба да почне да функционира кон крајот на 2010 година. Истото треба да располага со соодветни услови за за одделно сместување на возрасните од малолетните жртви на кои им е неопходна помош.

Во Република Македонија во насока на заштита на децата – жртви од трговијата со нив работи и невладината организација "За среќно детство", а во поглед на целокупна заштита на децата и нивно перманентно информирање за нивните права – првата детска амбасада "Меѓаши", како и многу други невладини организации¹⁵⁶. Невладината организација "За среќно детство" во 2009 година низ медиумите жестоко зборуваше за постоењето на проблемот со внатрешна трговија со деца во нашата држава, вршена воглавно од нивни родители. Во рамките на работата на второто (од двете) прифатилиште за жртвите на трговијата со луѓе во Република Македонија, активно работат обучени лица за оваа област од НВО "За среќно детство". Се работи за Транзитниот центар, во надлежност на МВР, во кое се сместуваат жртви на трговија со луѓе – странци. Како и НВО "Отворена порта - Ла страда" и НВО "За среќно детство" има потпишано меморандум за соработка со Министерството за внатрешни работи во оваа област. Со тоа се потврдува јавното признавање на битната улога во сузбивањето на трговијата со луѓе на граѓанскиот сектор од страна на државата.

Учество во борбата за сузбивање на трговијата со луѓе има земено и Црвениот крст на Република Македонија, поточно младите членови кои го

¹⁵⁵ Анализа на Капацитетите и условите на невладините организации кои работат на полето на борбата против трговијата со луѓе, Скопје, 2007 година, достапна на: <http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/ANALIZA%20za%20NVO.pdf>;

¹⁵⁶ НВО „Градиме Иднина“, НВО "Сепмер"-Битола, НВО "Спасете ги децата", и сл.

започнаа проектот „Младите во борба против трговија со луѓе, поддржан од страна на Набљудувачката мисија на ОБСЕ во Скопје.¹⁵⁷

Невладините организации во текот на октомври 2007 година, беа вклучени во изработката на Стандардните оперативни процедури за постапување со жртвите на трговија со луѓе. Во поглед на малолетните жртви, соработката на МВР и граѓанскиот сектор е утврдена и со Акциониот план за борба против трговија со деца.¹⁵⁸

3. Процесуирани случаи на трговија со малолетни лица на нашата територија

На план на поуспешна, систематизирана борба против трговијата со малолетни лица, целокупната постапка за случаите од трговија со малолетни лица кај нас, е сконцентрирана во судското одделение надлежно за судење на дела од областа на организираниот криминал за територијата на целата држава во Основниот Суд Скопје I Скопје, што беше споменато погоре .

По инкриминирањето на делото трговија со малолетно лице како самостојно дело во КЗ, од 2008 година, започнаа и првите постапки и судења за сторителите на ваквите дела. За нив, најмногу детали добивавме секако од медиумите кои, трудејќи се да го заштитат идентитетот на малолетните, сепак не доволно добро, ги пласираа информациите околу откривањето на делата и постапката потоа¹⁵⁹.

Во јули 2008 година, по извршен претрес во еден локал во Тетово, биле откриени две малолетни жртви на трговија со малолетни лица, експлоатирани за принудна работа. Покрај нив биле откриени и две полнолетни девојки во локалот кои ја вршеле истата работа како малолетничките, од кои едната е осудена како соизвршител во делото. Имено, според информациите во

¹⁵⁷ Подетално на <http://www.ckrm.org.mk/mk/mladi-na-ckrm/novosti-mladi-na-ckrm/178-mladite-vo-borba-protiv-trgovijata-so-luge>;

¹⁵⁸ Подетално во: Извештај за реализираните активности предвидени со Стратегијата за соработка на Владата со граѓанскиот сектор во 2007 год., Одделение за соработка со невладини организации, Генерален секретаријат, Влада на Република Македонија, Скопје, 2008 година;

¹⁵⁹ Иако во пресудите објавени на официјалниот сајт на Основниот Суд Скопје I Скопје, се трудат да го задржат идентитетот на малолетните во тајна преку наведувањето само на иницијали како за сторителите и оштетените, така и на улиците, локалитите и градовите каде е откриено делото, медиумите ги прикриваа само идентитетите на оштетените/жртвите, до кои преку останатите податоци кои експлицитно ги пренесуваа, може лесно да се дојде. Заштитата на жртвите кои потоа треба да се ресоцијализираат, и реаптираат кон средината и кои се почувствителни поради возраста пред сè, на ваквиот начин потфрла од нехуманоста и несолидарноста на оние кои имаат значајна улога во тоа – медиумите.

медиумите¹⁶⁰, едната од девојките била, на еден начин, продадена од сопствениот татко. Сега осудените се договориле "да му исплатат 600 евра, на кого наводно парите му биле потребни да ја доизгради куќата. За возврат малолетната требало да го одработи долгот како танчерка и придружничка во угостителскиот објект на првопријавениот"¹⁶¹. Во пресудата сепак, не се среќава овој податок, туку само исказот на таткото кој ја објаснува имотната состојба, дека е невработен и дека се издржуваат од социјална помош. Малолетните пак кажуваат дека доброволно отишле да работат кај осудените без знаење на нивните родители. Истите, требало да работат во локалот и да ги придружуваат муштериите и за тоа да им плаќаат дневницата 600 денари, додека за испиен коктел со гостин и негово придружување на маса, требало да добива по 50 денари. Според медиумите, "додека ги придружувале гостите на маса, им било дозволено да ги допираат по градите и телото"¹⁶², кое нешто не е наведено во пресудата, бидејќи не е утврдено во постапката. Според пресудата "обвинети ги прифатиле малолетните оштетени заради експлоатација по пат на принудна работа, што е законско обележје на кривичното дело Трговија со малолетно лице од чл.418-г ст.1 во врска со чл.45 ст.1 и во врска со чл.22 од КЗ"¹⁶³. За донесувањето на пресудата е побарано и вештачење за психичката состојба на малолетните од невропсихијатар и психијатар. За помалата, дванаесет годишната жртва констатирано е дека е "телесно здрава личност и не боледува од трајна или привремена душевна болест и не покажувала знаци за привремено душевно растројство"¹⁶⁴, но "во време на кривично правниот настан била субјект на емоционално трпење во вид на негативни афективни доживувања – душевна болка од полесен степен манифестирана како анксиозни реакции кои сега се детектираат"¹⁶⁵. Додека за четиринаесетогодишната е утврдено дека "потекнува од дисфункционално семејство со инсуфициентна грижа од страна на домашните и после настанот манифестирала знаци за посттравматско стресно растројство со доминација на депресивна симптоматологија и понатаму е подложна на продолжено дејство на претрпени психотрауми со оглед на нејзината возраст, но вештите лица со

¹⁶⁰ A1 телевизија, 26.07.2008 година, <http://www.a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=95689>;

¹⁶¹ *ibid*;

¹⁶² *ibid*;

¹⁶³ Пресуда IV КОК.бр.56/08 од 24.10.2008, Основниот Суд Скопје 1, Скопје;

¹⁶⁴ *ibid*;

¹⁶⁵ *ibid*;

сигурност не можеле да се изјаснат за претрпените душевни болки и страв како основа за нематеријална штета"¹⁶⁶. По претресот малолетните биле сместени во прифатилиштето за жртви на трговија со луѓе на НВО Отворена порта каде им било поставено старател – правен застапник во канцеларијата на Националниот механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе во рамките на Министерството за труд и социјална политика Скопје. Одбраната се повикувала на фактот дека малолетните доброволно отишле да работат поради тешките семејни прилики, биле прифатени, сместени и бесплатно хранети и платени и со тоа обезбедувале егзистенција за себе и за своето семејство, не биле принудувани да работат, а евентуално околностите наведени во обвинението можеле да се подведат под казнените одредби од Законот за работни односи за прекршок, а не и за кривичното дело¹⁶⁷. Сепак, обвинетите ја знаеле лошата семејна материјална состојба на малолетните и ја искористиле за принудна работа, а оштетените не биле пријавени во надлежните Институции за вработување од страна на обвинетите. Двете лица, сопственикот на локалот и соизвршителката која се грижела за персоналот и на која согласно кажувањата на првообвинетиот – сопственикот, целосно и била препуштена таа грижа, се осудени за вршење на ова кривично дело на казна затвор во траење од 5 години, за продолжено кривично дело, искористувајќи ги истите прилики - возраста на оштетените¹⁶⁸. За помалата жртва е досудено и надомест на штета - за нематеријална штета, за претрпен страв и надомест на душевна болка.

Во 2008 година, август, е откриен уште еден сличен случај на трговија со малолетно лице. И овде, се работи за малолетно, необразовано девојче, од сиромашно семејство, со неполни 16 години, кое работело во угостителски објект, како келнерка, за работата и било исплаќано дневница од 300-400 денари. Истата, како и во претходниот случај, требала да ги придружува гостите во доцните часови, а за секој испиен коктел со нив и било плаќано дополнителни

¹⁶⁶ *ibid*;

¹⁶⁷ Сепак, согласноста на малолетното лице не е од значење за постоењето на ова кривично дело. Како задолжение на малолетните им било да пијат коктейли со непознати лица ноќта до 2 часот по полоќ и да ги придружуваат во објектот. Ваквите услуги за работа се во спротивност и со Законот за работни односи, како и Конвенција за правата на децата, кои претставуваат експлоатација во работата, како обележје на кривичното дело Трговија со малолетно лице;

¹⁶⁸ Значи, имаат добиено ублажена казна, согласно чл.40 т.2 од КЗ поради семејните и материјалните состојби на обвинетите, дека првообвинетиот, сопственикот на локалот е женет татко на две деца, а второобвинетат немажена, а мајка на едно малолетно дете, и е неосудувана. Првообвинетиот дотогаш бил осудуван на условни осуда за две кривични дела – давање лажен исказ и самовластие;

50 денари¹⁶⁹. Во случајов обвинети и осудени се две лица кои биле првенствено ортаци при работата во објектот, а и кои заедно ја примиле на работа малолетната и ја подучиле на гостите да им кажува дека има 19 години. По откривањето на случајот од страна на полицијата, малолетната била упатена во Транзитниот центар за странци во Скопје, и ѝ бил назначен посебен старател. Од наодот и мислењето од вештите лица, невропсихијатар и претставник на Институтот за судска медицина и криминалистика било констатирано дека "предходно имала сексуални односи, констатираните лузни на телото биле од постар датум, а по однос на личноста на оштетената дека се работи за примитивна и неедуцирана личност, склона кон лаги, кавги, фантазии и не соработувала со нив, бидејќи имала тенденции да го негира сето она што предходно го кажала. Од овие причини вештите лица не можеле да се произнесат дали кој оштетената постои претрпен страв или душевна болка.¹⁷⁰" Првенствено обвинетите се товареле за кривичното дело трговија со малолетни лица по чл. 418 – г ст. 2 од КЗ, меѓутоа на главниот претрес е извршена преквалификација во ст. 1 поради фактот дека обвинетите знаеле дека се работи за малолетна која не наполнила 16 години. Истите се осудени на по четири години затворска казна. Во пресудата е наведено дека "постојат особено олеснителни околности од чл.40 т.2 од КЗ, кои укажуваат дека и со ублажената казна ќе се постигне целта на казнувањето"¹⁷¹, па врз видот на одлуката влијание за судот имале возраста на обвинетите, фактот дека се неосудувани дотогаш, нивната семејна состојба и слично.

4. Земјотресот во Хаити – идеална прилика на трговците со малолетни лица, случај на трговија со малолетни лица од меѓународната практика

Практиката во светот покажува дека децата сè почесто стануваат жртви на трговците со луѓе кои (покрај со децата кои се препуштени сами на себе и поради тоа се најлесен плен на трговците со луѓе) со измами и лажни ветувања ги земаат од нивните семејства и ги носат во соседни земји каде се принудени да питаат, работата тешки физички работи или пак да се проституираат. Од неодамна, сведоци сме и на случаи во кои преку искористување на глобалните

¹⁶⁹ Пресуда IV КОК.бр. 61/08 од 30.10.2008, Основниот Суд Скопје 1, Скопје;

¹⁷⁰ *ibid*;

¹⁷¹ *ibid*;

елементарни неприлики се тргува со малолетните лица. Со "искористувањето" на страотниот земјотрес во Хаити кој се случи во почетокот на 2010 година, десетици деца од болниците во Хаити беа исчезнати. Од Фондот за деца при Обединетите Нации (УНИЦЕФ) изјавија дека согласно со веќе постоечкиот проблем на трговија со деца во овој регион, се смета дека истите се грабнати заради продавање на лица кои сакаат да посвојат дете (ситуација слична на онаа во азиските земји, веднаш по ударот на цунамијата пред пет години. Криминалните мрежи за трговија со деца тогаш масовно киднапираа деца и ги изнесуваа од азиските држави, искористувајќи ја некоординираноста на властите и на хуманитарните организации). Од овие причини УНИЦЕФ апелираше до земјите да не ги забрзуваат процедурите за посвојување деца веднаш по катастрофалниот земјотрес. На 30 јануари 2010 година, 17 дена по земотресот, десет американски државјани, хуманитарни работници, биле уапсени при обид, преку границата со Доминиканска Република, да пренесат група од 33 деца, на возраст од два месеца до 12 години, за кои тие тврделе дека се сирачиња (подоцна докажано дека некои од децата имале живи родители) и дека сакале да ги спасат напуштените и истрауматизирани деца, носејќи ги во одмаралиште-хотел до Кабарет во Доминиканска Република, применувајќи ги христијанските принципи¹⁷². Лаура Силсби, претставничка на групата, инаку баптисти, изјавила дека тие дошле до границата со одобрение од владата на Доминиканска Република за да ги внесат во Доминиканска Република и да им изградат сиропиталиште во кое би биле сместени. Во одбрана изјавила дека пасторот, духовниот водач на "сирочињата", им ги доверил децата бидејќи неговите сиропиталишта и цркви биле разрушени по земјотресот. Клинт Хенри, член на групата, исто така, по нивното апсење изјавил дека тие само сакале правилно да постапат и дека единствен проблем во сето тоа е само недостатокот на документи, што е бирократска работа и според него ќе биде средена брзо. Нивното оправдување, да не е нелегално, можеби и би било логично, согласно фактот дека пред земјотресот во Хаити, во земја од 9 милиони жители, имало 400.000 деца без родители.¹⁷³ Овој случај, од властите

¹⁷² Според Македонска Информативна Агенција, подетално:

<http://www.mia.com.mk/default.aspx?vId=71152493&lId=1&pmId=>;

¹⁷³ Уапсените Американци се припадници на Централ вели баптистичката црква во Меридијан, Ајдахо, и Источната баптистичка црква во Твин Фолс, Ајдахо. Тие се дел од Јужната баптистичка конвенција, што е најголема протестантска вероисповед во Америка и има обемни хуманитарни програми низ цел свет. Црквите од Ајдахо развија планови пред земјотресот

во Хаити, најпрвин беше окарактеризиран само како киднапирање на деца, а сторителите оценети ко киднапери. Иако овој случај е првиот регистриран по земјотресот, премиерот на Хаити Jean Max Bellerive изјавил дека проблемот со трговија со деца е повеќе од популарен по земјотресот особено заради трговија со органи. Канцеларијата за следење и борење со трговијата со лица при Стејт Департментот на САД и пред земјотресот соработувала со властите во Хаити за спречување на трговијата со деца во овој регион. И по земјотресот (а особено по овој евидентиран случај) претставници на Властите во САД по медиумите изјавуваат дека ќе работат во Хаити во насока на спречување на трговијата со деца. Службени лица од САД, од центрите за домашна безбедност, здравството и социјалните услуги, работат заедно за да се осигураат дека за секоја процедура за посвојување во САД, постои претходна подршка од владата во Хаити. Сепак и покрај апелирањето на УНИЦЕФ за забавување на процедурата за посвојување на деца во останатите земји во периодот по земјотресот, во САД за 500 деца за кои процедурата за посвојување претходно била предмет на разгледување, посвојување било одобрено и децата се одведени во САД.¹⁷⁴ проблемот со тргување со деца во Хаити, како што напоменав, не датира од овој период. Тој на ова подрачје егзистира од поодамна, затоа и е изразит за време на ваква катастрофа кога вниманието на луѓето е свртено кон "поголемо зло".¹⁷⁵

за прифаќање на 200 момчиња и девојчиња од Хаити и од Доминиканската Република во одморалиштето Меганте, во кое има училиште и црква покрај вили и крајбрежни кафулиња за американските родители што сакаат да посвојат деца,
<http://www.utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=678A2CBBFF58164595E046EDA0CA7847>;

¹⁷⁴ <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/americas/01/28/haiti.us.children/index.html>;

¹⁷⁵ <http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=123101019209&id=11&prilog=0&setIzdanie=21891>;

Заклучок

Несомнено издвојувањето на делото – трговија со малолетно лице од основниот облик на трговијата со луѓе во посебна законска инкриминација, е најдобриот направен чекор во насока на сузбивање на ваквиот криминалитет на нашава територија. Сепак, самостоен, би бил безначаен. Во насока на сузбивање на трговијата со малолетници, а и трговијата со полнолетни жртви, потребно е правилно функционирање на цел механизам од институции и фигури. Измената на законската регулатива е само почеток кон формирањето на предуслови за борба против трговијата со човечки судбини. Усогласувањето на законодавството со меѓународните акти значи наше приближување до поразвиените држави од аспект на спремноста за борба против трговијата. Синхронизираноста на владиниот и невладиниот сектор во ваквата борба и ускладувањето на нивните политики е исто така екстремно битен фактор.

Внесувањето на посебниот член 418-г во КЗ, со кој одделно се регулира делото трговија со малолетно лице, овозможи да Република Македонија докаже дека созрела на овој план и превзема битни потфати со цел да постави солидни основи на напорите за сузбивање на криминалитетот.

Потребата за превземање на овој потег се засили со ратификациите на меѓународните документи и нивното имплементирање и усогласување на нашето законодавство со нив. Издвојувањето на ова дело само изврши акцентирање на веќе започнатата засилена борба со трговијата со малолетни лица преку претходните измени. Сепак она што претставува најголема потреба за засилена борба е реалниот зголемен тренд на трговија со малолетни лица низ нашата држава-транзитно, како и внатрешно. Одвојувањето на инкриминацијата е нешто повеќе од сериозна борба. На законодавен план, гледано од аспект на кривичниот законик, сме на вистинскиот пат кон сузбивање на трговијата со малолетни лица, а со оглед на заострените казни и за сторителите на трговија со луѓе воопшто (подведена во чл. 418-а од КЗ) и кон сузбивање на целокупната трговија со лица на нашиве простори.

Сепак, перманентното подобрување на целокупното законодавство вклучено во сузбивањето на трговијата, е нужност произлезена од живоста на материјата и постојаното развивање на нови облици и подоблици на делото кои меѓународната сцена исто така, во чекор, ги следи. Затоа нужно е и да се

напомене дека издвојувањето на законската инкриминација на трговија со малолетници од онаа со полнолетните жртви, не подразбира потполна законска уреденост на оваа материја. Нагласувањето е постигнато, меѓутоа самата законска дефиниција не е доволно искристализирана. Имено, и во членовите 418 – а и 418 – г, како начин на вршење на делото е наведено врбувањето на лица заради експлоатација по пат на проституција, нешто што е опфатено и во законскиот опис на делото посредување во вршење проституција од член 191 ст.1 од КЗ. Со тоа во практиката се создава почетна конфузност при подведувањето на одредено дело под соодветната законска инкриминација. Исто така и ригорозноста на казните која се провлекува низ сите измени и дополнувања на КЗ во последната деценија во врска со ова дело и кои се во согласност со меѓународните акти, мора да се покаже и во практиката при изрекувањето на истите од страна на судовите.

При анализирањето на законската уреденост на материјата во Балканските држави, констатиравме дека Република Македонија се наоѓа на, донекаде, повисоко скалило од нив, првенствено со споменатите ригорозни казни предвидени за сторителите, (кои може за нијанса поублажено се среќаваат во законодавствата на соседните земји) како и одделното ангажирање околу сузбивањето на трговијата со малолетници, како законодавно така и практично. Сепак, со оглед на тоа што сите држави во регионот имаат направено измени во целокупниот став за борбата со трговијата со лица, со цел усогласување со меѓународните акти, а првенствено со споменатиот Протокол од Палермо од 2000 та година, би се дошло до генерален заклучок дека нашето отстапување пред нив и не е така големо. Забелешките кои ги даваат меѓународните актери во поглед на превземаните потфати за сузбивањето на овој криминалитет се речиси генерални за сите Балкански држави, вклучувајќи ја и нашата. Затоа, за остварување на подобри резултати во борбата против трговијата со луѓе, земјите треба да се ориентираат кон практиките на поголемите држави. Потребно е, меѓу другото, да развијат подобри центри за помош на жртвите, нивно препознавање и заштитување во постапките во кои тие се клучни сведоци. Но пред сè, постигнување на поуспешна превенција. Државите се наоѓаат на, географски, специфично и проблематично подрачје, особено подложно на остварување на елементи на кривични дела од овој вид, затоа

превенцијата се јавува како, еден вид, најдобра алатка за сузбивање на постојниот криминалитет.

Меѓутоа, самостојна државата не би можела да постави успешност во реализирање на сувопарното законодавство. Погоре во текстот ја увидовме и потребата од постоењето на невладините организации и нивната предполитика која ја кројат за сузбивање на трговијата и превентивно делување над граѓаните. Постојаните пораки кои ги испраќаат преку мас-медиумите за заштита на населението се од витално значење за постоење на превентивна атмосфера во државата, заедно со едукацијата која ја вршат врз граѓаните, адаптирана спрема возраста на целната група. Но, и ангажираноста треба да биде сестрана (бесплатните телефонски линии преку кои може најлесно да се побара помош и заштита треба да бидат постојано отворени, постојано ажурирање на податоците кои ги презентираат на нивните сајтови на интернет, како и нивно правилно функционирање, особено во делот на електронската пошта-мали детали кои можат во одредени случаи да бидат од пресудно значење, особено за малолетните лица кои можеби ќе немаат шанса за повеќекратно обраќање до нив за помош).

Трговијата со луѓе е најбрзо растечка криминална индустрија во светот, Обединетите Нации проценуваат дека приближно 2,5 милиони луѓе од 127 различни држави се продавани ширум светот.¹⁷⁶ Децата до пет години се продаваат на двојки без деца, но и за трансплантација на органи. Оние до 12 години се користат за детска порнографија, за човечки органи. Малолетнички над 12 години најчесто се принудувани на проституција.

Согласно погоре наведеното, синхронизираната меѓународна ангажираност и поставеност на инструментите во прилог на сузбивање на трговијата со луѓе е елементарен предуслов за започнување и водење на сериозна борба против овој криминал. На неговиот елемент на организираност мора да се одговори со уште поголема организираност и компактност на сите учесници во ваквата борба. Само на тој начин би можеле да се издигнеме над криминалните умови.

¹⁷⁶ Според податоците на Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција во Република Македонија, формирана со одлука на Владата на Република Македонија. Во рамки на Националната комисија етаблирана е подгрупа за борба против трговија со деца. подетално на <http://www.nacionalnakomisija.gov.mk>;

Користена литература

- Арнаудовски, проф. д-р Љупчо, Предавања по социјална патологија, Скопје, 1983 година;
- Арнаудовски, проф. д-р Љупчо, Стојановски, проф. д-р Трпе, Трговија со луѓе-криминалитет, Скопје: Скенпоинт –Скопје, 2002 година;
- Бачановиќ, проф. д-р Оливер, Кривично правна заштита на малолетни лица – жртви на кривични дела, Зборник на трудови Малолетничка правда, Од идеја до практика, Ван Гог,Скопје;
- Бикс, К., Амир, Д.,Глобалната секс индустрија и препродажбата на луѓе, Датапонс, САД, 2009;
- Биљали, проф. д-р Аслан, Меѓународните и националните аспекти на трговијата со жени и нејзината поврзаност со проблемот на проституцијата, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година;
- Велкоска, Виолета, Трговијата со луѓе и илегалната миграција перцепирани од главните актери во кривичната постапка, Коалиција "Сите за правично судење", ЕМИТЕР-Скопје, 2008 год;
- Данаилов, Владимир, Трговија со луѓе – криминален бизнис со робовладетелски лик, Меѓународна организација за миграции мисија во Скопје, Скопје, 2001 година;
- Јаниќевиќ, Ненад, Трговија со луѓе: Меѓународни документи, Национално законодавство, Активности на национален план, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година;
- Камбовски, проф. д-р Владо, Казнено право-општ дел,2-ри Август С-Штип, Скопје, 2006 год;
- Константинович-Вилич, д-р Слободанка, Николич-Ристанович, д-р Весна, Криминологија, Центар за публикации правног факултета у Нишу, Ниш, 2003 година;
- Матовски, проф. д-р Никола; Лажетиќ – Бужровска, проф. д-р Гордана; Калајџиев, проф д-р Гордан, Казнено процесно право, 2-ри Август С-Штип, Скопје, 2009 година;

- Мијалковиќ, Саша, Милошевска, Тања, Трендови на незаконска трговија со деца, бебиња и човечки органи – нов предизвик на истемот за национална безбедност, 2009 година;
- Милошевска, Тања, Безбедносни аспекти на трговијата со луѓе во Југоисточна Европа, Институт за одбранбени и мировни студии, Филозофски факултет;
- Нухија, Беким, Трговија со човечки органи, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година;
- Ристовић, Миша, Роѓени да нестану - о трговини бебама у Србији, 2006;
- Стојановски, проф. д-р Трпе, Трговија со луѓе, Македонска ревија за казнено право и криминологија- седмо редовно советување на тема:10 години од примена на Кривичниот законик на Република Македонија, Охрид, 2006 година;
- Сулејманов, проф. д-р Зоран, Криминологија, Скопје: Графос, Скопје, 2007 година;
- Тупанчески, проф. д-р Никола, Трговијата со луѓе во споредбеното казнено право и во казненото право на Република Македонија, Македонска ревија за казнено право и криминологија, год.7, бр.1-2, Скопје, 2000 година;
- Чачева, д-р Виолета, Трговијата со луѓе-посебно ризична за ромската популација, Годишник на институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, број.1, Скопје, 2006;
- Шасивари, Јетон, Фактори на трговијата со луѓе,особено со жени, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година;
- Акциски план за борба против трговија со деца во Република Македонија, 2009-2012, Национална Комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција, Подгрупа за борба против трговија со деца;
- Анлиза на Капацитетите и условите на невладините организации кои работат на полето на борбата против трговијата со луѓе, Скопје, 2007 година;
- Извештај за реализираните активности предвидени во стратегијата за соработка на владата со граѓанскиот сектор во 2007 година, Одделение за соработка со невладини организации, Генерален секретаријат, Влада на Република Македонија, Скопје, 2008 година;

- Насиље над децом – Студија Генералног секретара Уједињених нација, Организација Уједињених нација, Београд, 2007 година;
- Националната стратегија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција во Република Македонија, Влада на РМ, Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција;
- Публикација, “Казнено – правна регулатива и анализа на случаи на трговија со луѓе и криумчарење на мигранти од Македонија, Србија, Албанија, Црна Гора и Босна и Херцеговина”, Скопје, 2007 година;
- Стратегија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во Република Македонија, Влада на република Македонија, Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција во Република Македонија, Скопје, 2006 година;
- Convention against transnational organized crime, United Nations, 2000;
- Convention against Transnational Organized Crime, United Nations, 2000;
- Convention concerning the Abolition of Forced Labour International Labour Organization Convention, United Nations, Treaty Series, vol. 320, No. 4648, 1957;
- Convention concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour, No. 182, International Labour Organization, 1999;
- Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others, United Nations, 1949;
- Human Rights Report: Montenegro, U.S Department of State, 2009;
- Human Rights Report: Serbia, U.S Department of State, 2009;
- Human Rights Report: Macedonia, U.S Department of State, 2009;
- International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic, League of Nations Treaty Series, vol. I, No. 11, p. 83, Paris, 1904;
- International Convention for the Suppression of the "White Slave Traffic", League of Nations Treaty Series, vol. VIII, p. 278, Paris, 1910;
- International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children, League of Nations, 1921;
- International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age, League of Nations, 1933;

- Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, United Nations, Palermo, 2000;
- Recommendation No. R (91) 11 concerning sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in, children and young, European Council, 1991;
- Recommendation 1065 on the traffic in children and other forms of child exploitation, Council of Europe, 1987;
- Slavery Convention, United Nations, Treaty Series, vol. 212, No. 2861, 1926;
- Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery, United Nations, Treaty Series, vol. 266, No. 3822, 1956;
- "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 8/10, закон за измени и дополнувања на Кривичниот закон на Босна и Херцеговина
- Закон за биомедицинско потпомогнато оплодување, Сл. Весник на Р. Македонија бр. 37 од 19.03.2008 година
- Закон за малолетничка правда, Сл. Весник на Република Македонија бр. 87/07 од 12.07.2007 год;
- Закон за ратификација усвоен на 14 април 2009, Службен весник 49/2009: Совет на Европа, Конвенција за борба против трговија со луѓе, Варшава, 16.V.2005, Совет на Европа Серија договори бр. 197;
- Кривичен законик од 1996 година, Службен весник на РМ 37/96 од 29 јули 1996 година
- Кривичниот закон на Албанија, бр. 7895, датиран 1995/01/27
- Кривичниот закон на БиХ "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10
- Кривичниот законик на Република Србија, Sl. gl. SRS" 26/77-1341, 28/77-1566, 43/77-2213, 20/79-1059, 24/84-1233, 39/86-2739, 51/87-2421, 6/89-406, 42/89-1401, 21/90-888 i "Službeni glasnik RS", br. 16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 i 17/95-529, 44/98 od 08.12, 10/02 od 01.03
- Кривичниот Законик на Република Црна Гора, Sl. list RCG", br. 70/03;
- Службен весник на Р. Македонија, бр. 7/08 од 15.01.2008 година;
- Службен весник на Р. Македонија, бр. 04/02 од 25.01.2002 година;
- Службен весник на Р. Македонија, бр. 114/09 од 14.09.2009 година;
- Службен весник на Р. Македонија, бр. 19/04 од 30.03.2004 година;
- Пресуда IV КОК. бр. 61/08 од 30.10.2008, Основниот Суд Скопје 1, Скопје

- Пресуда IV КОК.бр.56/08 од 24.10.2008, Основниот Суд Скопје 1, Скопје
- <http://antitrafficking.blog.mk/files/2010/02/NAP-makedonski2.pdf>
- <http://babypartstrafficking.org/html/Overview.html>
- <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/americas/01/28/haiti.us.children/index.html>
- http://fzf.ukim.edu.mk/files/odb/tanjam/Mijalkovic,%20S_%20&%20Milosevska,%20T_%20-%20Nezakonska%20trgovija%20so%20deca,%20bebinja%20i%20covecki%20organizani.pdf
- <http://lobi.com.mk/?ItemID=931302A36DE1E148BD1A1054550DoCo5>
- <http://star.dnevnik.com.mk/default.aspx?pbroj=2781&stID=56728>
- <http://www.a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=95689>
- http://www.astra.org.rs/?page_id=7
- <http://www.ckrm.org.mk/mk/mladi-na-ckrm/novosti-mladi-na-ckrm/178-mladite-vo-borba-protiv-trgovijata-so-luge>
- <http://www.forum.com.mk/28282;jsessionid=ADB8BE7A3D5651B2F7CF93571690D719>
- <http://www.interpol.int/public/thb/women/default.asp>
- http://www.justice.gov.mk/documents/INFO_TRG%20so%20luge_02.pdf
- <http://www.kanal5.com.mk/default.aspx?mId=37&eventId=27667&egId=13>
- <http://www.makdenes.org/content/article/2110903.html>
- <http://www.mia.com.mk/default.aspx?vId=71152493&lId=1&pmId=>
- <http://www.nacionalnakomisija.gov.mk/>
- <http://www.netpress.com.mk/vest.asp?id=68341&kategorija=4>
- <http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=123101019209&id=11&prilog=0&setIzdanie=21891>
- <http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=219101053201&id=12&prilog=0&setIzdanie=21914;>
- <http://www.nvosorabotka.gov.mk>
- <http://www.pbs.org/wnet/wideangle/episodes/dying-to-leave/human-trafficking-worldwide/albania/1447/>
- <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009/eur/136044.htm>
- <http://www.unicef.org/ceecis/Trafficking.Report.2005.pd>
- http://www.unicef.org/tfymacedonia/NAP_Children_April_2009_-_MKD.pdf

- <http://www.utrinski.com.mk/?ItemID=B7A424666838874692418FB52796ACE9>
- <http://www.utrinski.com.mk/?ItemID=B90075D3DA4D7C41BFFCAFB25232F65D>
- <http://www.utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=678A2CBBFF58164595E046EDAoCA7847>
- <http://www.wittproject.net/spip.php?article204>
- <http://www.zjorm.org.mk/>